

” EIKAI TAAS VIIKONLOPPU!?”

- Materiaalipankki varhaiskasvatuksen henkilökunnalle päihdeperheiden kanssa työskentelystä ja huolen puheeksi ottamisen tilanteista

Iisa Hartikainen

Maija Nevalainen

Tutkimus ja kehittäminen 2-4

Opinnäytetyö

Syksy 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + Lastentar-

hanopettaja kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Meidän opinnäytetyömme aihe on päihdeperheiden kanssa työskentely varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkökulmasta. Suoritamme molemmat lastentarhanopettaja- kelpoisuuden osana opintojamme, joten halusimme, että opinnäytetyön aihe liittyy lapsiin ja perheisiin. Opinnäytetyössämme tulee esille päihdeperheiden kohtaamat moninaiset haasteet ja lapsen asema tällaisessa perheessä.

Kehittämispainotteisen opinnäytetyömme tuloksena syntyi varhaiskasvatuksen työntekijöille suunnattu materiaalipankki, jossa käsitelimme päihdeperheiden kanssa työskentelyyn liittyviä teemoja varhaiskasvatuksessa. Materiaalipankin pääteemoja ovat perheen kohtaaminen, varhainen puuttuminen ja huolen puheeksi ottaminen sekä lapsen rooli ja selviytyminen kehityksen vaarantavassa ympäristössä. Opinnäytetyömme tavoite on lisätä tietoisuutta aiheestamme varhaiskasvatuksen työkentälle ja tuottaa henkilöstölle konkreettinen ja käytännönläheinen opas, jota voi käyttää apuna päihdeperheiden kanssa työskentelyssä. Materiaalipankki sisältää myös kokemusasiantuntijoiden tilannekuvauksia päihdeperheessä vietetystä lapsuudesta sekä siihen liittyvää kuvitusta

Haluamme, että työssämme on vahvasti esillä työelämälähtöisyys, joten haastattelemme kolmea varhaiskasvattajaa heidän kokemuksistaan liittyen päihdeperheiden kanssa työskentelyyn. Lisäksi, teimme kyselyn samasta aiheesta neuvolan asiakastyötä tekevälle kahdelle terveydenhoitajille. Näitä käytimme materiaalipankissamme työelämän käytännön esilletuomisessa ja asiantuntijoiden kokemusten havainnollistamisessa.

Opinnäytetyössämme käytämme monipuolisesti erilaisia lähteitä ja esittelemme tutkimuksia aiheen ympäriltä. Työmme laaja teoreettinen osuus tarjoaa laaja-alaista ymmärrystä ja näkökulmaa päihdeperheisiin liittyen. Olemme opinnäytetyötä tehdessämme aktiivisesti seuranneet ammatillista keskustelua aiheen ympäriltä sekä soveltaneet pohdiskelevaa ja ammatillista otetta työssämme. Opinnäytetyömme teoreettisen viitekehyksen merkittävin lähde on A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus- materiaali

Avainsanat: Päihdeperhe, lapsen selviytyminen, varhainen puuttuminen, perheen ja kasvattajien yhteistyö, alkoholiongelma

ABSTRACT

Hartikainen, Iisa and Nevalainen, Maija. "Eikai taas viikonloppu!?" –material bank for early childhood education workers who are working with families struggling with drug abuse related problems. Diaconia University of Applied Sciences. Language: Finnish. Pieksänmäki, Autumn 2017. 75 pages. 3 attachments. Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme of Social Services, Bachelor of Social Services.

The goal of this thesis is to provide tools for early childhood education workers in cases where they are dealing with families with drug abuse related problems. Along with our studies, we've both opted to pursue a kindergarten teacher certification, so it seemed natural to touch on a topic related to children and families. In our thesis, we cover a multitude of problems facing these families, taking in to account the position of the child. As a result of our functional thesis, we created a material bank which consists of themes related to families struggling with drug abuse. The main themes of our material bank include the following; early intervention, openly discussing the possible underlying problems, and the role and means of survival of the child in a risk environment. The main purpose of this thesis is to provide more information to those working in fields of early child education by creating a concrete guide which can be utilized when dealing with families touched by drug abuse related problems. The material bank also includes testimonials and pictures by people who have spent their childhood in a troubled environment themselves.

It is important to us that our thesis reflects the actual work environment. We interviewed three early childhood education workers on their experiences working with families dealing with drug abuse related problems. In addition, we conducted a survey on the same topic for two public health nurses working in a child health center. In our thesis, we utilize a variety of sources and present a wide array of studies and research related to this subject. The theoretical part of our thesis provides a wide understanding and different points of view on the subject at hand. During the process of writing our thesis, we have been actively following the professional discussion around the subject. The most notable source used in our theoretical framework is the "Lasinen lapsuus" –material by A-klinikkasäätiö.

Keywords: Families dealing with drug abuse related problems, child's survival, early intervention, collaboration of early childhood education workers and families, alcohol abuse

SISÄLTÖ

1 IDEASTA MATERIAALIPANKIKSI	1	
2 LAPSEN SELVIYTYMINEN PÄIHDEPERHEESSÄ.....	2	
2.1 Moninaiset päihdeperheet	7	
2.2 Lapsen asema päihdeperheessä.....	9	
2.3 Toimintamallit päihtyneen vanhemman kanssa varhaiskasvatuksessa	11	
3 LAPSUUS PÄIHDEPERHEESSÄ – VAIKUTUKSET AIKUISUUDESSA		11
4 KIINTYMYSSUHTEET LYHYESTI.....	13	
5 YHTEISKUNNALLINEN NÄKÖKULMA.....	15	
6 LAINSÄÄDÄNTÖ JA MUUT OHJAAVAT NORMIT	18	
6.1 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu	18	
6.2 Varhaiskasvatuslaki	19	
7 VARHAISKASVATUS PÄIHDEPERHEEN TUKENA	19	
8 OPINNÄYTETYÖ PROSESSIN KUVAUS	22	
8.1. Yhteistyö työelämän kanssa	23	
8.2 Prosessin antia tekijöiden näkökulmasta.....		25
8.3 Opinnäytetyö prosessin tuotos ja sen arviointi	26	
9 POHDINTAA	27	
10 OPINNÄYTETYÖ PROSESSIN AIKANA SYNTYNEET JATKOTUTKIMUS IDEAT		30

LÄHTEET

LIITE 1 Materiaalipankki

LIITE 2 Varhaiskasvattajien haastattelut

LIITE 3 Neuvolan terveydenhoitajien haastattelut

1 IDEASTA MATERIAALIPANKIKSI

Saimme idean opinnäytetyömme aiheesta, kun keskustelimme, siitä missä aihealueessa yhdistyisi sujuvasti varhaiskasvatuksellinen näkökulma ja jokin muu merkittävä yhteiskunnallinen ilmiö. Pohdimme teemoja, joihin molemmat olimme opinnoissamme törmänneet ja jotka kiinnostivat molempia. Aika pian keskustelussa nousi esille päihdeiden käyttö perheissä ja sen vaikutukset lapsen kehitykseen ja kasvuun. Päätimme, että opinnäytetyössämme yhdistäisimme jollakin tapaa päihdeperheet sekä varhaiskasvatustyön. Pohdimme millä tapaa yhdistäisimme nämä ja siitä syntyikin idea tehdä varhaiskasvatuksen työntekijöille materiaalipankki päihdeperheiden kanssa työskentelystä ja puheeksi ottamisen tilanteista.

Päätimme, että haluaisimme yhteistyökumppaneiksi Kuopion alueen päiväkoteja, joten otimme yhteyttä muutamiin päiväkoteihin, joista valitsimme kaksi yhteistyökumppaneiksi. Yhteistyöpäiväkotimme ovat Kaarenhovin päiväkoti ja Kuoppamäen päiväkoti. Molemmat ovat Kuopion kaupungin päiväkoteja. Kävimme keskustelemassa molempien päiväkotien johtajien kanssa ja sovimme haastattelut varhaiskasvattajien kanssa, joita oli yhteensä kolme. Käytimme haastattelujen antia ja työntekijöiden asiantuntemusta työssämme tuomaan esille henkilökunnan kokemuksia päihdeperheiden kanssa työskentelystä. Tällä tavoin saimme luontevasti yhdistettyä työelämän kokemuksen tutkittuun tietoon. Raportissamme esittelemme tutkimuksia aiheen ympäriltä sekä tarkastelemme päihdeperhettä lapsen, perheen sekä varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Myös yhteiskunnallinen näkökulma on otettu työssämme huomioon.

Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen opinnäytetyö. Toteutimme produktiona materiaalipankin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle päihdeperheiden kanssa työskentelystä sekä huolen puheeksi ottamisen tilanteista. Tavoitteenamme oli toteuttaa helposti työelämässä käyttöön sovellettava konkreettisia toimintaehdotuksia sisältävä materiaalipankki. Hyödynsimme varhaiskasvatuksen työntekijöiltä saamiamme haastatteluja tuomaan käytännön näkökulmaa varhaiskasvatustyöstä materiaalipankkiimme. Halusimme, että materiaalipankki on työelämälähtöinen. Tarkoituksenamme oli tehdä materiaalipankissamme esille moniammatillisen työn näkökulmaa, joten teimme sähköpostilla kyselyn Kuopion kaupungin neuvolassa asiakastyötä tekevillä kahdella terveyden-

hoitajalle. Materiaalipankissa heidän vastaukset tuovat varhaiskasvatuksen henkilökunnalle arvokasta tietoa siitä, mitä neuvolan terveydenhoitajat toivovat ja odottavat yhteistyöltä varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa. Haastattelujen lisäksi materiaalipankki sisältää lapsen selviytymiseen ja lapsen asemaan liittyviä teemoja sekä varhaiskasvatustyön näkökulmaa. Pankissa kerromme toimintamalliehdotuksia ja mahdollisia lähestymistapoja päihdeperheiden kanssa työskentelyyn liittyen. Kerromme myös, miten henkilökunta voi valmistautua huolen puheeksi ottamisen tilanteisiin. Tarkoituksenamme on käydä esittelemässä tuotoksemme sisältöä yhteistyöpäiväkodeille koulutustilaisuuden muodossa.

2 LAPSEN SELVIYTYMINEN PÄIHDEPERHEESSÄ

Lasinen lapsuus -projektin mukaisesti päihdeperhe ei ole vain sosiaalisesti moniongelmainen päihdeperhe vaan kaikki perheet, joissa päihteitä käytetään lasten kehitystä haittaavalla tavalla. (Lasinen lapsuus i.a.)

Holmberg määrittelee kirjassaan lapset ja vanhempien päihdeongelma- päihdeperhettä perheeksi, jossa joko toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat, joskus myös vanhemmat sisarukset tai lapsi itse, käyttävät päihteitä niin, että siitä on haittaa joko itselle tai muille perheenjäsenille. Se minkälainen päihteidenkäyttö arvioidaan ja koetaan haitalliseksi, on hyvin perhe- ja yksilökohtainen asia ja siihen vaikuttaa muun muassa perheenjäsenten arvomaailma, aikaisemmat elämäkokemukset ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet. Varsinainen päihderiippuvuus koetaan yleensä suurena rasitteena ja stressitekijänä koska sillä on niin laajat vaikutukset sekä välillisesti että välittömästi koko perheeseen. (Holmberg 2003, 10.)

Työssämme rajasimme päihderiippuvuuden alkoholiriippuvuuteen. Tämä raja oli pakko tiedostaa työtä aloittaessa, jottei työ ei olisi liian laaja. Toki nykyään esiintyy paljon lääkkeiden väärinkäyttöä ja päihteiden sekakäyttöä, mutta tässä opinnäytetyössä keskityimme alkoholiriippuvuuteen. Alkoholismi eli alkoholiriippuvuus on krooninen sairaus, jossa mieli ja elimistö tulee riippuvaiseksi alkoholin saamisesta. Alkoholiriippuvuudelle on ominaista alkoholin jatkuva, usein toistuva tai pakonomainen käyttö riippumatta käytön aiheuttamista sosiaalisista tai terveydellisistä haitoista. Alkoholismiin

liittyy usein fysiologisen riippuvuuden kehittyminen, jolloin henkilön kyky sietää alkoholin vaikutuksia on kohonnut toleranssi ja hänellä ilmenee alkoholin käytön lopettamisen jälkeisinä päivinä eriasteisia vieroitusoireita eli krapulaa. Vieroitus- tai lope- tusoireyhtymä saa henkilön usein jatkamaan alkoholinkäyttöä. Alkoholiriippuvuus voi ilmetä kuitenkin ilman merkittävää toleranssia tai vieroitusoireita. Alkoholiriippuvuuden kehittyttyä henkilön alkoholin käytölle on ominaista se, että hän käyttää alkoholia suurempia määriä tai pitempään kuin hänen tarkoituksensa oli hänen aloittaessaan alkoholin käytön. Hän ei myöskään kykene halustaan huolimatta vähentämään tai lopettamaan alkoholin käyttöään huolimatta sen aiheuttamista haitoista. (Huttunen, 2016.)

Lapsen selviytyminen juovien vanhempien kanssa riippuu monesta tekijästä. Yleinen asetelma oli ennen, että äiti oli raitis ja isä oli alkoholisti. Viime vuosikymmeninä naisten päihteidenkäyttö on kuitenkin lisääntynyt, mikä merkitsee lasten aseman kannalta sitä, että yhä useammassa perheessä molemmat vanhemmat juovat lasta häiritsevästi. Maritta Itäpuiston mukaan lapset reagoivat päihdeongelmiin herkästi. Herkkyyteen vaikuttaa se, että lapset ovat kokijoina ja näkijöinä, eivätkä voi vaikuttaa tilanteeseen millään tavalla, saati lähteä pois. (Itäpuisto, 2003 31–51.)

Päihdeperheen arjessa selviytymisessä lasta voi auttaa vahva resilienssi. Sillä tarkoitetaan yksilön joustavuutta ja kykyä palautua voimakkaan tai pitkän puute- tai stressi jaks- son jälkeen. Toisilla lapsilla resilienssi on parempi kuin toisilla. Sitä voidaan turvalli- sessa ympäristössä vahvistaa. Joillekin lapsille pettymysten kestäminen ja selviytymi- nen pienistäkin vastoinkäymisistä on vaikeaa, mutta on myös lapsia, jotka voivat selviy- tyä mistä vain. Auttavaksi tekijäksi on paljastunut resilienssi. (Lasinen lapsuus 2017, 2– 3.)

Resilienssi lienee yksi selittävä tekijä sille, miksi osa lapsista selviytyy vaikeasta lap- suudesta huolimatta säilyttämään hyvän psyykkisen tasapainon ja kyvyn tasapainoisiin ja terveisiin ihmissuhteisiin aikuisena. Rikkinäinen lapsuus ei suoraviivaisesti ja kaikilla yksilöillä korreloi ongelmallisen aikuisuuden kanssa. Osa ihmisistä selviytyy aikuisuu- dessa vaikean lapsuuden jättämien jälkien kanssa luontaisesti helpommin kuin toiset yksilöt. He ovat voineet kääntää traumaattiset kokemuksensa henkiseksi voimavaroiksi ja pystyneet kehittämään itselleen terveen ja tasapainoisen identiteetin. Tämä on yleensä

kuitenkin vaatinut, että lapsella on ollut elämässään ainakin yksi läheinen ihmissuhde sekä muita kehitystä ja kasvua suojaavia tekijöitä. (Holmberg 2003, 31).

Lapsella on myös sisäisiä minän puolustuskeinoja, niitä kutsutaan defenssimekanismeista. Ne ovat tiedostamattomia ja niiden tehtävänä on suojella minää ahdistusta vastaan. Tätä tehtäväänsä ne hoitavat vääristämällä ja kieltämällä todellisuutta. Ne ilmaantuvat tietyssä kehityksellisessä järjestyksessä ja erityyppiset puolustuskeinot korostuvat eri ikäkausina. Lapsille tyypillisin puolustuskeino on kieltäminen, jossa asiat kielletään ja torjutaan. Muita puolustuskeinoja ovat esimerkiksi ulkoistaminen, introjektio, reaktionmuodostus, tyhjäksi tekeminen, eristäminen, samastaminen, torjunta, taantuma, projektio ja sublimaatio. Projektiossa oma, epämiellyttävä ominaisuus siirretään toiseen, kun taas sublimaatiolla kielteinen tunne ohjataan ja siirretään johonkin rakentavaan toimintaan. Defenssimekanismit ovat tarpeellisia ja normaaleja monipuolisesti ja joustavasti käytettyinä, mutta liian voimakkaina tai hallitsevina ne voivat vääristää yksilön todellisuudentajua ja suhdetta siihen. (Ojanen 2004, 92 -93.)

Päihdeperheen lasten riskinä on epätoivottaviin puolustusmekanismeihin turvautuminen tai puolustusmekanismien liiallinen käyttö, joka estää todellisen minäkuvan syntymisen. (Räikkösen gradussa Ackerman 1990, 57.)

Kun alkoholiongelmiaisten vanhempien lapsia koitetaan auttaa, on tärkeää ottaa huomioon yhtäältä lapsen ominaisuudet ja toisaalta ympäristön mahdollisuus vaikuttaa ja auttaa ongelmatilanteessa elävää lasta. Pyrkiessään hahmottamaan erilaisten osatekijöiden vaikutuksia selviytymiseen tutkijat ja ammattilaiset puhuvat riskeistä, haavoittuvuudesta ja suojaavista tekijöistä. Riskit tarkoittavat niitä perheen ja ympäristön vaikutuksia, jotka estävät ja vähentävät lapsen mahdollisuuksia elää ja kasvaa terveenä ja tasapainoisena. Vanhemman runsas alkoholin käyttö on sinänsä jo yksi merkittävä riskitekijä, mutta sen lisäksi on monia muita riskitekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi vanhempien mielenterveysongelmat, työttömyys ja köyhyys. Ongelmalliseen alkoholinkäyttöön usein liittyvä jatkuva raju riitely on yksi merkittävimmistä stressin ja pelon aiheista alkoholiongelmiaisten vanhempien lapsilla, ja siten merkittävä riskitekijä. (Lasinen lapsuus, 2015.)

Lapsilla on monenlaisia selviytymiskeinoja vanhemman juomisen sietämiseksi (Itäpuisto 2008, 102- 105).

Selviytymiskeinot vaihtelevat tilanteiden mukaan ja osa lapsista käyttää useita keinoja samanaikaisesti. Passiivisissa selviytymiskeinoissa lapsi voi päättää vain sietää juomista ja pyrkii tukemaan vanhempansa. (Itäpuisto 2008, 102–105).

Yleensä lapsi uskoo näitä selviytymiskeinoja käyttäessään vielä vanhempansa lupauksiin lopettaa juominen. Tämä saattaa näkyä esimerkiksi siinä, että lapsi puolustelee vanhempansa käytöstä muille perheenjäsenille sekä itselleen. Tällöin lapsi myös keksii hyviä tekosyitä sille, miksi alkoholisti juo. Hän voi jopa valehdella juovan vanhemman puolesta perherauhan säilyttämiseksi ja ottaa joistakin asioista syyt omille niskoilleen. Osallistuvia selviytymiskeinoja käytettäessä pyritään rajoittamaan juomista ja sitä vastustetaan monin erilaisin keinoin (Itäpuisto 2008, 102–105).

Päihteiden piilottaminen tai pullojen tyhjentäminen on tavallinen tapa rajoittaa päihtymisen määrää ja varsinkin lapset käyttävät sitä. Jos selviytymiskeino on vetäytyvä, pyritään juojaa välttelemään. Tämä selviytymiskeino on joskus lapselle ainoa vaihtoehto, jos tahtoo välttää riitaa päihtyneen vanhemman kanssa. Ellei lapsi voi kirjaimellisesti lähteä kotoa pois, vaikka ystäviensä luokse, hän saattaa uppoutua mielikuvitusmaailmaan tai johonkin luovaan toimintaan kuten maalaamiseen tai piirtämiseen. (Holmberg 37–38, 2003.)

Suojatekijät ovat riskitekijöiden vastakohtia. Niiden avulla lapsi voi selvitä traumaattisten tapahtumien yli vähän kivuttomammin ja ne voivat olla itse lapsesta tai ympäristöstä lähtöisin olevia. Itsestä lähtöisin olevia suojaavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi persoonallisuus ja hyvät vuorovaikutustaidot. Näiden avulla lapsella voi olla hyvä itsetunto ja minäkäsitys. Ympäristöstä lähtöisin olevia suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi hyvä kiintymyssuhde edes yhteen hoitavaan aikuiseen, muut läheiset ihmissuhteet tai harrastukset. Monet lapsena päihdeperheessä kasvaneet ovat aikuisena kertoneet, että heidän selviytymisensä kannalta on ollut tärkeää päästä välillä pois kotoa terveellisempään ympäristöön, jossa ei ole ollut päihdeongelmaista henkilöä. (Holmberg 37–38, 2003.)

Itäpuiston mukaan alkoholiongelmaisten vanhempien lapsilla esiintyy yleensä kolmea päätunnetta; vihaa, pelkoa ja häpeää. Lapsi voi pelätä vanhemman puolesta tai olla huolissaan vanhemmasta, oli tämä sitten selvä tai päihtynyt. Kun vanhempi ei juo, lapsi

pelkää sen aloittamista, kun taas päihtyneessä vanhemmassa käytöksen muuttuminen pelottaa. Myös iloinen humalainen vanhempi voi kammottaa, koska vaikuttaa vieraalta. Lapsi ei usein halua vanhempaa lähelleen tämän ollessa humalassa. Lapsi voi pelätä myös alkoholiongelmaisen terveyden puolesta tai vanhemman turvallisuuden puolesta, jos vanhempi on poissa kotoa päihtyneenä. Vihaa lapsi saattaa tuntea esimerkiksi mahdollisen väkivallan tai epäreilun ja häiritsevän käytöksen vuoksi. Lapsi saattaa ajatella, että vihaa isää koska hän lyö äitiä. (Itäpuisto 2008, 34–37).

Äärimmäisessä tilanteessa vanhemman kuoleman toivominenkin on mahdollista. jos juova vanhempi on väkivaltainen, pelko ei kohdistu vain alkoholistin omaan terveyteen, vaan myös siihen mitä hän saattaa tehdä perheenjäsenilleen. (Holmila Kantola 2003, 37–38).

Usein lapsi alkoholismista huolimatta rakastaa vanhempiaan ja tämän vuoksi negatiivisten tunteiden tunteminen on vaikeampaa ja monimutkaisempaa. lapsi tuntee ristiriitaa omien tunteidensa kanssa, toisaalta olisi helpompaa tuntea vain pelkkää vihaa, mutta kun tuntee myös rakkautta ja muistelee hyviä yhteisiä hetkiä, tunteet tuntuvat entistä vaikeammilta. Lapsi ei usein myöskään uskalla näyttää vanhemman päihdeongelmaan liittyviä tunteita vanhempiaan kohtaan tuntemansa lojaaliuden ja solidaarisuuden vuoksi. Näin vanhemmalle ei ehkä valkea ikinä lapsen tuntema kärsimys ja miten paljon tuskaa vanhempi on juomisellaan aiheuttanut. Vanhemman on myös vaikea myöntää itselleen, että on ollut pelon ja häpeän aiheuttaja. (Kiuru 2003, 29–30.)

2.1 Moninaiset päihdeperheet

Itäpuisto kirjoittaa alkoholistiperheiden määritelmästä. Käsitys alkoholistiperheestä on enemmänkin myytti kuin todellisuus. Alkoholiperhe halutaan nähdä epänormaalina, poikkeavana, huonona. Alkoholilla saatetaan alkaa selittämään kaikki riidat ja konfliktitilanteet. Perheet ovat usein aivan tavallisia suomalaisia perheitä ja ainakin osa ajasta eletään useissa perheissä aivan tavallista arkea. (Itäpuisto 41–44, 2001.)

Tilanteiden ollessa kotona päällä. Lapset alkavat usein etsiä itselleen turvapaikkaa. Turvapaikka voi olla jokin konkreettinen paikka: oma huone, naapuri, metsä, katu tai tila kuten esimerkiksi uni, mielikuvitus ja haaveilu. Myös ajatus kuolemasta voi tuntua turvapaikalta lapsen mielestä, koska silloin päästään eroon alkoholin tuomista ongelmista ja ahdistuksesta. Tutkimusten mukaan lasten suunnitelmat itsemurhista ja toteutuneet itsemurhat ovat olleet yhteydessä vanhempien alkoholiongelmiin. (Itäpuisto 2005, 86.)

On sanottu, että alkoholismia sairastava perhe elää talossa, jonka olohuoneessa on virtahepo, jonka olemassaolo on kiellettävä. Kukaan ei voi välttyä virtahevon huomaamiselta, sillä se todella täyttää olohuoneen, sekä fyysisen kokonsa että pelottavuutensa puolesta. Se on massiivisesti läsnä ja sitoo suuren osan perheen jäsenten voimavaroista. Virtahevon olemassaolon kieltäminen tekee tehtävän vielä paljon vaativammaksi. Perheen onnistuu kuitenkin sopeutumaan tilanteeseen mutta ei ilman suuria uudelleenjärjestelyjä jokaisen persoonassa ja keskinäisessä kanssakäymisessä. (Hellsten 51–52, 2012).

Perheen aikuisten päihteidenkäyttö on riski lapsen emotionaaliselle kaltoinkohtelulle. Jari Sinkkonen nosti esille lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja sijaisvanhemmille pitämässään koulutustilaisuudessa Patricia Crittendenin jaottelun kolmenlaisista laiminlyöivistä perheistä. Perheet jaotellaan sen perusteella, miten niissä käsitellään kognitiivista ja affektiivista informaatiota. Kognio tarkoittaa luotettavaa tietoa oman käytöksen vaikutuksesta, kun taas affektit välittävät tietoa tilanteiden tai ympäristön vaarallisuudesta tai turvallisuudesta. Lapsen ilmaisemat affektit saavat yleensä aikuisen toimimaan vastavuoroisesti eli tunnepitoisesti, joka on tarvittaessa suojelevaa. Jos lapsi kokee, että ongelmatilanteissa eniten hyötyä on olla näkymätön ja hiljaa, jää tämä toimintastrategia käyttöön ja lapsi käyttää sitä vastaisuudessaakin. Crittenden ei kuvaa jaottelussaan ni-

menomaan päihdeperheitä, vaan perheitä, joissa lasten asema on riskialtis. Tämän riskin voi aiheuttaa vanhempien päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai ylipäättään elämänhallinnan taitojen puuttuminen. Crittenden jakaa perheet organisoitumattomiin, tunneköyhiin ja sammuneisiin perheisiin. (Sinkkonen 2006.)

Organisoitumattomissa perheissä elämä on kaoottista, kriisistä toiseen siirtymistä ja voimakkaiden tunnekuohujen sävyttämää. Perheen koostumus on usein epäselvä ja mahdollisesti vaihtuvat partnerit tekevät lasten elämästä hyvin turvatonta ja vaikeaa. Näissä perheissä lapset ovat oppineet, ettei aikuisten lupauksiin ja uhkauksiin voi luottaa. Vanhempi on epäjohdonmukainen, joskus huolehtiva, toisinaan hyljeksivä, jopa voi olla aggressiivinen. Lapset pyrkivät saamaan aikuisen huomion tunneilmaisuillaan ja raivokohtauksillaan. (Sinkkonen 2006.)

Tunneköyhissä perheissä vuorovaikutus perustuu logiikkaan sekä kognitioon. Perheissä lapset ovat turhaan yrittäneet saada vanhemmiltaan empatiaa. Tämä on johtanut torjuntaan, hyljeksintään ja lapset ovat oppineet tukahduttamaan lohdutuksen tarpeensa hyvin. Näistä lapsista tulee usein varhaiskypsiä, järkeviä sekä hieman pikkuaikuisia. He menestyvät koulussa, mutta sosiaaliset taidot ovat usein huonot, mistä seuraa yksinäisyyttä ja syrjäytymistä. Sosiaalisuhteet ovat hyvin rajoittuneet ja vähäiset. Nämä lapset omaksuvat kotona huolenkantajan ja vastuunkantajan roolit. Usein tunneköyhän perheen kulissit ovat kunnossa. (Sinkkonen 2006.)

Kolmantena perhetyyppinä Crittendenin jaottelussa ovat sammuneet perheet. Näissä depessiivisissä perheissä tunteet ovat latistuneet, elämä on elotonta ja väritöntä. Usko tulevaisuuteen ja parempaan on mennyt eikä perheessä ole edes halua nähdä asioiden parantumisesta. Näissä perheissä vanhemmat eivät ymmärrä, eivätkä näe lasten tarpeita. Aluksi lapsi voi protestoida tilannetta vastaan, mutta pahimmillaan se voi johtaa lapsen apaattisuuteen ja depression. Sinkkonen mukaan tämä tyhjä depressio voi johtaa tyhjyyden täyttämiseen esimerkiksi huumeilla, päihteillä ja itsetuhoisuudella. (Sinkkonen 2006.)

Ongelma juomisesta häpeää kokeva perhe voi Raffertyn ja Hartleyn mukaan turvautua neljään haitalliseen strategiaan häpeän tunteen käsittelemiseksi ja kohtaamiseksi. Yksi keino on eristäytyä perheenä muusta maailmasta mitään ei tarvitse hävetä, kun kukaan

ulkopuolinen ei näe häpeää tuottavia asioita kuten alkoholismia ja perheen rikkonaisuutta. Toinen vaihtoehto on, että perheen jäsenet sisäistävät häpeän tunteen ja asettavat itsensä vastuuseen pahasta olostaan ikään kuin hyökäten itseään vastaan. Tästä seuraa perheenjäsenten kokema kokonaisvaltainen häpeän tunne sekä tunne omasta huonoudesta, puutteellisuudesta, riittämättömyydestä ja arvottomuudesta. Alkoholistiperheen lapsi ei koe olevansa tarpeeksi hyvä vanhemmilleen, vaan alkoholi menee aina lapsen edelle (Rafferty, Hartley 2006, 122– 123.)

Kolmantena strategiana Rafferty ja Hartley esittävät ongelman kieltämisen ja sen mukaisen käyttäytymisen. Perhe kieltää häpeän tunteen, välttelee sitä ja esiintyy häpeän tunteen peittämiseksi. Häpeämättömästi käyttäytyminen voi olla haitallinen, mikäli tämä käytös aiheuttaa negatiivista huomiota ja on täten itsessään häpeän tunteen aiheuttaja. Neljäs strategia on ilmaista häpeän tunne mielipahaa ja vihaa uhkuen; muita syyllistään ja ulkopuolisia vastaan hyökäten. (Lehto, Salmela 24 – 27.)

2.2 Lapsen asema päihdeperheessä

Monet päihteitä käyttävät vanhemmat eivät ymmärrä, että lapsi on jo hyvin nuorena sensitiivinen havainnoija, joka havaitsee vanhempien käytöksen muutokset herkästi, joita päihteet aiheuttavat vanhemmille. Lapset ovat täysin aikuisten armoilla niin, ettei heillä esimerkiksi ole mahdollisuutta tai keinoja hankkiutua päihteidenkäyttäjistä eroon. Lapset saattavat joutua kärsimään aikuisia enemmän myös siksi, että perheen rahat ovat aikuisten hallussa, jolloin saatetaan huolehtia pelkästään aikuisten mielihalujen toteuttamisesta eikä lainkaan lasten perustarpeista. Näin lasta kaltoinkohdellaan, koska hänen tarpeisiin ei vastata eikä hän saa tarvitsemiaan tarpeitaan tyydytettyä. Lasten äänen kuulumattomuus yhteiskunnassa ja päihde- ja muiden palveluiden rakentaminen aikuisten ehdoilla vaikuttavat siihen, ettei lasten ole yhtä helppoa saada apua kuin aikuisten. Lasten näkökulmasta tietoiseksi tuleminen, lasten kokemusten huomioon ottaminen päätöksenteossa ja lasten kuuleminen heitä koskevista asioista on tärkeä osa nykyaikaista yhteiskuntaa. On tärkeää kuunnella lapsia ja heidän näkökulmiaan. Lasten mielipiteiden ja näkemysten huomioon ottaminen on erityisen tärkeää silloin, kun pyritään auttamaan vanhempia päihteidenkäytöstä kärsiviä lapsia. Tietomme, käsityksemme ja luulomme lapsen parhaasta eivät vastaa välttämättä sitä, mitä lapset itse ajattelevat. Jotta lapset

saisivat apua, joka todella toimii, on tärkeää kuulla lasten omia mielipiteitä ja ottaa heidät mukaan heitä koskevaan päätöksentekoon. (Läsinen lapsuus 2015.)

Lapsi voi pelätä muiden kiusaavan häntä, jos he saisivat tietää totuuden. Salailun toinen syy voi olla se, ettei esimerkiksi koulussa halua ajatella kodin ongelmia vaan tahtoo taukoa kotiloista. Lapsella ei myöskään välttämättä ole sellaista henkilöä, jolle kokisi voivansa puhua. (Itäpuisto 2008, 35.)

Lapsi voi hävetä perheensä tilannetta, vanhempansa juomista ja siitä aiheutuvaa käytöstä. Tätä tunnetta voi aiheuttaa niin itse perhe kuin muutkin ihmiset suhtautumisellaan alkoholiongelmaiseen ja tämän läheisiin. Valitettavasti usein alkoholistien lapsiin suhdataan ennakkoluuloisesti. Pitää muistaa, että vaikka lapsi on elänyt päihdeperheessä, hänestä ei tule pakolla alkoholistia. Lisäksi päihdeongelmaisessa perheessä lapset usein tuntevat jäävänsä yksin, surevat ja ovat huolissaan juovasta vanhemmasta tai muista perheenjäsenistä. Häpeä nimetään yleensä myös koko perheen yhteiseksi tunteeksi (Rafferty, Hartley 2006, 122.)

Päihdeperheiden riskeihin liittyy usein lisääntynyt perheväkivallan uhka. Väkivallan muotoja on monia, mutta yleisimpiä ovat fyysinen, psyykinen ja seksuaalinen. Seksuaaliseen väkivaltaan kuuluu erilaisia ihmisen seksuaalisuutta loukkaavia tai rajoittavia piirteitä. Usein seksuaalinen väkivalta ilmenee päihdeperheissä seksuaalisena hyväksikäyttönä tai raiskauksena, sen yrityksenä tai sillä uhkailuna. Fyysinen väkivalta ei välttämättä kohdistu aina lapsiin, vaan sen kohteena voi olla myös puoliso, koti tai omaisuus. Myös väkivalta tilanteen todistaminen ja sivusta seuraaminen on lapselle aina traumaattista. Psyykinen väkivalta sisältää muun muassa nimittelyä, vähättelyä ja haukkumista. Fyysiseen väkivaltaan liittyy aina myös psyykkistä vallankäyttöä, koska ihmisen kehoa ja itsemääräämisoikeutta alistetaan.

Jos pieni lapsi joutuu jatkuvasti ja pitkäkestoisesti elämään ilman rakkautta, huolenpitoa tai huomiota huoltajiltaan, saattaa lapselle kehittyä posttraumaattinen stressireaktio. Jo kolmevuotias voi kärsiä tästä. Lapsen elämä saattaa olla ollut niin ahdistavaa ja stressaavaa että hänellä ei ole ollut hetkeäkään lepoa. Hoitajien huolenpidon laiminlyönnit saattavat tuntua jatkuvana stressinä. Jos pieni lapsi kantaa vuosia niin vaikeaa stressiä,

hän saattaa menettää yhteyden omiin tunteisiinsa. Hän voi joutua aikuisena kysymään muilta miltä minkäkin asian kuuluisi tuntua. (Jokinen 2007, 75.)

2.3 Toimintamallit päihtyneen vanhemman kanssa varhaiskasvatuksessa

Vanhempien alkoholiongelmat ovat varhaiskasvatuksessa arkipäivää, joten hoitopaikan työyhteisön hyvä varautua alkoholista aiheutuviin tilanteisiin etukäteen. Työntekijöiden on syytä pohtia toimintatapoja esimerkiksi sen varalta, jos päihtynyt vanhempi käyttäytyy uhkaavasti tai jos vanhempi tulee päihtyneenä keskellä päivää hoitopaikkaan. Ennalta tehtyihin suunnitelmiin on yksittäisen työntekijän hyvä tukeutua, sillä etukäteen asioiden paneutumalla vältetään joutuminen yllättäviin ikäviin tilanteisiin. Hoitopaikan ilmoitustaululle on hyvä kirjoittaa julki suhtautuminen päihteidenkäyttöön. Kaikille osapuolille tulee olla selvää, että lasta ei luovuteta humalaiselle henkilölle, vaan tällöin otetaan yhteyttä sosiaaliviranomaisiin. Sosiaalipäivystyksen puhelinnumero on oltava helposti saatavilla. (Lasten seurassa – opas 2010, 17.)

3 LAPSUUS PÄIHDEPERHEESSÄ – VAIKUTUKSET AIKUSUUDESSA

A-Klinikkasäätiön Lasinen lapsuus- sivustolla tuodaan esille juomiseen liittyvää problematiikkaa. Sivustolla kerrotaan, että juominen on oire jostakin ja siihen usein liittyy ylisukupolvista periytyvyyttä. Päihdeongelmiin liittyvässä ylisukupolvisuudessa ei ole kyse vain päihteiden käytön siirtymisestä, vaan myös toiminta- ja vuorovaikutusmallien välittämisestä tässä kokonaisuudessa. Vanhempien päihderiippuvuuteen liittyvät muut ongelmat kuten mielenterveysongelmat, vanhemmuuden taitojen vähyys ja puutteet, lapsen elämässä ja arjessa läsnä olevat mahdolliset turvattomuuden, huolenpitoa vaille jäämisen, väkivallan, kaltoinkohtelun ja emotionaalisen kohtaamattomuuden kokemukset voivat välittyä kielteisellä tavalla lapsen aikuisuuteen. (A-klinikkasäätiö Lasinen lapsuus i.a.)

Seuraavalle sukupolvelle voi myös kehittyä alttius riippuvuuksiin ja kehittyä sen kautta jokin eri riippuvuus, kun vanhemmalla on ollut. Suoraviivaista ylisukupolvisuus ei kuitenkaan ole eikä kaikille lapsuutensa päihdeperheessä viettäneille synny mitään riippuvuutta aikuisuudessa.

Lapsuudessa koetut erilaiset kaltoinkohtelut, huolenpidon laiminlyönnit ja turvattomuuden tunteet jättävät jälkiä lapseen, jotka voivat näkyä hänessä aikuisena ja muokata myös lapsen tapaa nähdä itsensä. Etenkin toisiin ihmisiin luottaminen ja kiintyminen voi olla erityisen vaikeaa lapsuudessa koettujen luottamus ongelmien vuoksi. Uuden ihmisen päästäminen omaan elämään voi olla on hyvin pelottavaa koska pelko menettämisestä ja siitä, että toinen ihminen pettää luottamuksen tai antaa turhia lupauksia, on todella iso. Usko onnen löytämiseen ja siihen, että ansaitsee itse olla onnellinen, voi olla myös hyvin hankala asia. Miten kukaan voisi rakastaa ja välittää minusta, kun olen tällainen, rikkinäinen ja viallinen? Kun on lapsena käyttänyt kaikki voimavaransa oppiakseen pärjäämään kaaoksessa, voi tasainen suhde aikuisena olla uusi ja opettelua vaativa tilanne. Oma persoona ja kyky rakkauden- ja välittämisen osoituksiin tuntuvat riittämättömiltä. Päihdeperheiden lapset ovat yleensä armottomia ja tuomitsevia itseään kohtaan lapsena koetusta rakkauden puutteesta johtuen. Vahvasti koettu erilaisuuden tunne voi aiheuttaa vakavuutta ja eristäytymisen halua. Kaaoksessa kasvaminen puolestaan vaikeuttaa kykyä rentoutua ja nauttia elämän hauskoista puolista. Omista tarpeista ja aidoista tunteista koetaan aiheettomasti syyllisyyttä, ja toiminta muodostuu helposti muihin reagoimiseksi omien halujen toteuttamisen sijaan. Toisten tarpeet asetetaan omien tarpeiden edelle ja kunhan muilla on hyvä olla, ei ole väliä, kuinka itse voi, pääasia että ympäristö tuntee olonsa hyväksi. Toisten ihmisten miellyttäminen on hyvin vahvassa roolissa, koska sillä on tarkoitus piilottaa oma ”repaleinen” menneisyys sekä lapsuus ja sen aiheuttamat vajavaisuuden tunteet.

Yksilö saattaa aikuisuudessa tuntea pelkoa puolustaessaan omia oikeuksiaan tai olla kyvytön pitämään puoliaan tai tuntea vaikeaksi sanoa vastaan esimerkiksi esimiehille työelämässä. Yksilö tuntee, että on pyrittävä kaikissa suorituksissa täydellisyyteen ja siihen, että ympärillä olevilla olisi koko ajan hyvä olla. Yksilöllä jää tarttumatta moniin elämän tarjoamiin mahdollisuuksiin esimerkiksi pelon tai kokonaisvaltaisen häpeän vuoksi. Yksilöllä on erittäin sensitiiviset niin sanotut tuntosarvet, jotka tarkkailevat ympäristöä ja tunnistavat tulevat konfliktit. Rentoutuminen voi olla hankalaa, lähes mahdo-

tonta. Yksilöllä voi olla alentunut itsetunto ja luottamus omiin taitoihin ja kykyihin. Toisaalta monille kehittyy lapsuuden koettelemuksissa myös vahvuuksia: hyvä sosiaalinen ennakkointikyky ja tilannetaju, ongelmanratkaisutaitoja ja toisten tarpeiden huomiointi. Nämä ominaisuudet voivat olla valtteja työelämässä ja ihmissuhteissa. Pahimmillaan piirteet voivat olla esimerkiksi traumaperäisiä: taipumusta masennukseen, paniikkihäiriöihin ja selittämättömältä tuntuviin ahdistuksiin. Alkoholistien aikuisten lasten (AAL) vertaisryhmissä mainitaan oireina muun muassa vihaisuus, läheisriippuvuus, uhriutuminen, ylivastuullisuus, riippuvaisuus kiihtymyksestä, tunnekyvyttömyys, eristäytyneisyys ja tapa sekoittaa rakkaus ja sääli. (Takala 2017.)

Voiko lapsuus olla samaan aikaan ollut toisilta osin onnellinen ja toisilta osin haitallinen myös alkoholistiperheessä? Harvojen lapsuus on yhtä helvettiä 18-vuoden ajan. Näihin vuosiin mahtuu usein myös hyviä hetkiä perheen kesken. On myöskin hyvä muistaa, että vanhemman alkoholiongelmiensa taustalla voi olla esimerkiksi korostunut herkkyyks ja kiltteys, pelko kovaa maailmaa kohtaan. Alkoholiongelman taustalla voi olla myös esimerkiksi käsittelemättömät vaikeat tunteet, jotka ihminen torjuu. Ihminen voi selvänä ollessaan olla hyvä vanhempi. Lapselle merkityksellistä on aika, kun vanhempi on selvänä, onko hänellä silloin riittävän hyvät vanhemmuuden taidot. Keskeisintä on kodin ilmapiiri: vanhempien välinen suhde ja keskinäinen vuorovaikutus, mahdollisen alkoholiongelman aikuisen asenne ja kyky pysyä myönteisenä, lapselle osoitettu välittäminen, rakkaus ja aika. Toiseksi tärkeintä on arjen sujuminen: yhteiset toistuvat rutiinit, yörauha, perustarpeista huolehtiminen rakkaudella. (Otsama 2016.)

4 KIINTYMYSSUHTEET

Kiintymyssuhde on lapsen ja hänen huoltajansa (yleensä vanhemman) välinen tunnesuhde, joka syntyy lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa. Lapsi muodostaa ensimmäisen suhteensa vanhempaan tai muuhun häntä ensisijaisesti hoitavaan henkilöön. Lapsi heijastaa huoltajistaan omaa arvoaan ja tärkeyttä huoltajilleen.

Turvallisesti kiintynyt lapsi on elänyt ympäristössä, jossa asiat ovat tapahtuneet johdonmukaisesti ja jossa tunteiden ilmaiseminen on johtanut hoivaajaan myötätuntoiseen

lähestymiseen ja sitä seuraavaan huojuun. Turvallisesti kiintyneet lapset osaavat käyttää ihmissuhteissaan sekä järkeä, että tunteita; He ovat empaattisia ja avoimia. (Sinkkonen 2004.)

Välttelevässä kiintymyssuhteessa lapsen tai ollessa surullinen äiti hoitaa lasta velvollisuuden tunteesta, mutta ei lepertele, lohduta tai koe lapsen surua omanaan itkiessä. Lapsen ollessa kiukkuinen vanhempi poistuu huoneesta. Lapsen ollessa taas iloinen, vanhempi käskää lasta olemaan iloitsematta. Vanhemman masennus voi aiheuttaa heidän reagoimattomuuden lapsensa tunteisiin. Vanhemmalla ei ole kykyä tai resursseja ottaa vastaan lapsensa onnellisuutta eikä negatiivisia tunteita. Joskus vanhempien reagoimattomuus tunteisiin johtuu masennuksesta. Lapsi oppii, että on parempi olla varuillaan ja hiljaa sekä samalla lapsi jännittää vanhempansa tunnetiloja. Lapsi alkaa käyttäytymään joko niin, ettei herätä vanhemman huomioita tai päinvastoin, liioittelemalla omia tunteitaan niin, että vanhemman on pakko huomata lapsi. (Rautanen 2015.)

Ristiriitainen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsen tarpeisiin vastataan hyvin epäjohtomukaisesti. Joskus lapsen itkuun reagoidaan, joskus ei. Ennen pitkään lapsi menettää luottamuksensa omiin tunteisiinsa sekä hoitajiinsa, koska hänen tunteensa ovat saaneet hoitajat käyttäytymään hyvin erikoisesti. Tällainen ihminen saattaa aikuisena olla hyvin arvaamaton. Hänen on vaikea luottaa, kiintyä sekä sitoutua toiseen ihmiseen. (Jokinen 2007, 72–76.)

Kaoottinen kiintymyssuhde kehittyy ihmiselle, joka on lapsuudessaan tullut kaltoinkohdelluksi. Vanhemmat ovat olleet epäluotettavia, välinpitämättömiä sekä jopa vaarallisia lapselle. Usein perheessä on alkoholiongelmia tai väkivaltaa. (Rautanen, 2015.)

Jokaisessa ihmisyksilössä nämä mallit toteutuvat ainutlaatuisena yhdistelmänä. On tärkeää muistaa, että myös epäsuotuisan mallin kanssa voi oppia pärjäämään ja elämään, eikä se tarkoita, että elämänlaatu olisi huonoa tai onnetonta. Ihmisen elämä voi olla hyvinkin rikasta ja onnellista, vaikka lapsuus ei olisikaan ollut niin onnellinen ja hyvä. Onneksi kuitenkin kaikkien lapsuudessa on vaihteleva määrä myös turvallista mallia ja hyviä hetkiä, jotka ovat hyvin tärkeitä muistaa. Kenenkään lapsuus tai elämä ei ole täy-

sin onnetonta tai kurjaa. Myönteisellä tavalla tukea antavia ja turvallisia asioita liittyy jokaisen lapsuuteen perheenjäsenen alkoholiongelmista huolimatta. Jokaisella meistä on se osa, joka ymmärtää voivansa rakastaa ja luottaa olevansa rakastettu ja tärkeä. Voimme oppia tiedostamaan ja ymmärtämään omia kiintymyssuhte malleja.

Turvattomuuden kokemuksen aiheellisuuden voi oppia kyseenalaistamaan. Monissa tutkimuksissa on huomattu, että erilaisista perheistä tulleista lapsista on tärkeää, jos elämässä on edes yksi turvallinen aikuinen, joka voi olla isovanhempi tai varhaiskasvatuksen työntekijä. Etenkin lapsen ollessa päiväkotikäinen, on varhaiskasvatuksen henkilökunnalla suuri merkitys ja vaikutus lapseen. Lastentarhanopettaja tai lastenhoitaja voi olla lapselle hänen elämänsä tärkein aikuinen, jos kotona on turvatonta ja rankkaa. (Läsinen lapsuus i.a.)

5 YHTEISKUNNALLINEN NÄKÖKULMA

Suomessa päihdeperheitä on paljon, joten valitettavan moni lapsi viettää lapsuutensa päihdeperheessä. Lapsuus on herkkä elämänvaihe ihmisen elämässä. Tässä elämänvaiheessa ihmisellä ei ole mahdollisuuksia eikä keinoja vaikuttaa niin laajasti omaan elämäänsä, vaan ympäristöllä ja muilla ihmisillä on merkittävä vaikutus yksilöön ja hänen kehitykseensä.

Päihteet ovat nykyään näkyvä osa yhteiskunnallista keskustelua, ja päihteiden käyttöön liittyviä fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia ja myös yhteiskunnallisia ongelmia on tunnistettu ja näin ollen myös sosiaali- ja terveystalveluja kehitetty vastaamaan näihin tarpeisiin. Tästä huolimatta osa päihdeperheistä tuntee olevansa yksin ongelman äärellä. Eri-tyisesti lapsi, joka elää arkeaan päihdeperheessä, voi tuntea itsensä avuttomaksi ja yksinäiseksi. Päihdeperhe teemana on nykyään enemmän esillä, mutta silti yksilön ja perheiden häpeä asiasta on edelleen vahvana läsnä yhteisöissämme ja yhteiskunnassamme. Nykypäivänä perheet elävät kovan paineen keskellä, ja yhteiskuntamme on hyvin suori- tuskeskeinen ja individualistinen moniin muihin maihin verrattuna. On oltava työelä- mässä, hankittava korkeakoulutus ja samalla pyöritettävä perhe-elämän arkea kaikkine haasteineen.

Alkoholiongelma perheessä on usein vaiettu ja salattu asia, jonka vaikutukset ovat varsin moninaiset ja kauaskantoiset niin yksilö-, perhe- kuin yhteiskuntatasollakin. Alkoholiperhe on paitsi varsin merkittävä yhteiskunnallinen ja sosiaalinen ongelma, myös kansanterveysongelma. Yhteiskunnalliset ja sosiaalipoliittiset perusteet alkoholiperheen tutkimiselle ovat siis ilmeiset. Tutkimuskohteena alkoholiperhe on näyttänyt ja näyttää yhä uusia puolia ja ulottuvuuksia sen mukaan, miltä kannalta sitä tarkastellaan. Uudet näkökulmat ja tutkimusasetelmat ovat tarpeellisia, jotta voisimme yhä paremmin auttaa ja ymmärtää alkoholiperheitä eri konteksteista ja eri toimijoiden kannalta. (Oksanen 2006.)

Peltoniemi (2003) korostaa alkoholiongelmaa kansanterveysongelmana. Siten alkoholiongelman hahmottaminen sosiaalipoliittisena ongelmana vahvistuu, sillä kansanterveysnäkökulma tähdentää niitä tekijöitä ja toimenpiteitä, joihin voidaan vaikuttaa sosiaali- ja terveystieteellisin keinoin. Yhteiskunnan interventio ja hyvinvointipalvelut nousevat tällöin merkittävään asemaan. Lisäksi alkoholiongelma on sosiaalinen ongelma, joka korostaa alkoholinkäyttöä perhe-elämää haittaavana tekijänä. Lapsen hyvinvointi ja terveys ovat yksilön kannalta merkittäviä tekijöitä, mutta lisäksi niillä on kansallista merkitystä sekä yhteiskunnan nykyisyyden, että myös tulevaisuuden kannalta. Alkoholiperheessä lapsen terveys vaarantuu, jolloin yhteiskunnan tulevaisuuskin on uhattuna, sillä esiin nousevat kysymykset esimerkiksi ylisukupolvisesta problematiikasta. (Oksanen 2006.)

Hellsten kuvaa klassikkoteoksessaan Virtahepo olohuoneessa, että alkoholismi ilmiönä on yhteiskunnassamme hyvin vaikeasti lähestyttävä asia. Suomalaisten suhde alkoholiin on usein kaksijakoinen, toisaalta sitä moralisoidaan, toisaalta se on merkki ulospäinsuuntautuneisuudesta. Elämme kulttuurissa, joka ei ole onnistunut luomaan johdonmukaisia alkoholinkäyttöä koskevia normeja. Tästä johtuen juominen on aina tietyllä tavalla ambivalenttia, toisaalta siihen rohkaistaan ja toisaalta sitä paheksutaan. Humalassa olo nähdään sankaruutena, että jotain halveksuttavaa. Krapulalla kehutaan ja sitä piilotetaan. Runsas juominen on miehuuden merkki, mutta samalla se on merkki elämänä epäonnistumisesta. Ihminen, joka on menettänyt alkoholinkäytön hallintakykynsä, on itse asiassa menettänyt myös koko elämänsä hallintakyvyn. (Hellsten 43–44, 2012).

Terveysten – ja hyvinvoinninlaitos tutkii aktiivisesti suomalaisten koettua hyvinvointia ja terveyskäyttäytymistä. THL toteutti juomatapatutkimuksen viimeksi vuonna 2008, joka toteutettiin haastattelusarjana. Se tuottaa monipuolista perustietoa suomalaisten alkoholinkäyttötavoista, juomisen seurauksista, alkoholiasenteista ja -mielipiteistä sekä huumeiden käytöstä ja rahapelaamisesta. Tutkimus toteutetaan käyntihaastatteluina 15–69-vuotiaille suomalaisille kahdeksan vuoden välein alkaen vuodesta 1968. Aikuisten asenteista lasten seurassa tapahtuvaa juomista kohtaan voidaan sanoa jotain THL:n juomatapatutkimuksen vastausten perusteella. Lähes kaikki aikuiset ovat tutkimuksen mukaan sitä mieltä, että lasten läsnä ollessa ei saisi humaltua. Aikuisten asenteet lasten seurassa tapahtuvaa alkoholinkäyttöä kohtaan eivät juuri riipu siitä, onko heillä lapsia. Yleensä pienten lasten vanhemmat ovat kaikkein tiukimmin sitä mieltä, ettei pienten lasten seurassa saisi käyttää alkoholia ollenkaan. Kaikkein tiukin asenne on alle kouluikäisten lasten äideillä. Kuitenkin yli kolmasosa vastaajista vastasi, omistipa lapsia tai ei, että pientenkin lasten läsnä ollessa voi humaltua, jos joku seurueesta on selvä ja huolehtii lapsista. Aikuisten asenteiden ja käyttäytymisen välillä lasten seurassa humaltumisen hyväksymisessä on siis selvästi ristiriitaa. (Amalia, Lasinen lapsuus i.a.)

Lasinen lapsuus -projektin tiimoilta tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi, että monet sosiaali- ja terveyspalveluiden työntekijät kokivat päihdeperheiden lasten auttamisen vaikeaksi, koska työskentely lasten vanhempien kanssa ontui. Viitattiin vanhempien ongelmien kieltämiseen, haluttomuuteen puhua tai käytösongelmiin. Mitä vakavampaa päihdeongelma ilmenee, sitä vaikeampaa perheen kanssa työskentely näyttäisi olevan. Vaihtoehdoksi nousevat tällöin lapsen omaa asiakkuutta korostavat toimintamuodot. (Holmila, Bardy & Kouvonen 2008, 428.)

Jos vanhemmalla on tiukka vastarinta työntekijöitä kohtaan, apu ja tuki mitä perhe tarvitsisi saattaa viivästyä merkittävästi. Suomessa on edelleen joissain päihdeperheissä vahva käsitys siitä, että oman perheen asiat ja koti-olot eivät kuulu muille ja vaikeat asiat halutaan pitää muilta piilossa. Jos työntekijä lähestyy perhettä apua tarjotakseen, he voivat torjua tai kieltää ongelman olemassa olon jyrkästi ja kokea että heidän perhetä on loukattu tai arvosteltu. Osa vanhemmista voi myös kokea, että heidän vanhemmuuttaan tai vanhemmuuden taitoja moititaan, paheksutaan tai kyseenalaistetaan.

6 LAINSÄÄDÄNTÖ JA MUUT OHJAAVAT NORMIT

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Jäljempänä tässä laissa säädetyn edellytyksin lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen hoidon ja huollon järjestämiseksi. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (Lastensuojelulaki 2007.)

6.1 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu

Lastensuojelun lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kun lapsi on lastensuojelun asiakkaana, tukea järjestetään osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa. (Lastensuojelulaki 2007.)

6.2 Varhaiskasvatuslaki

Varhaiskasvatuslaissa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Tätä lakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän sekä muun palvelujen tuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen, jota annetaan päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää tätä tarkoitusta varten varatussa tilassa, jota kutsutaan päiväkodiksi. Varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle voidaan järjestää myös tarpeelliset kuljetukset. (Varhaiskasvatuslaki 1973.)

7 VARHAISKASVATUS PÄIHDEPERHEEN TUKENA

Perheen ja varhaiskasvatuksen yhteistyö merkitsee lapsen kasvun ja kehityksen tukemista yhteistyössä kodin ja päivähoidon kanssa. Yhteistyön tulisi perustua kunnioittavaan ja tasavertaiseen vuorovaikutukseen. Hyvät kaverisuhteet ja turvallinen, kiusaamaton ryhmä ovat tärkeitä asioita lapsen päivähoidossa. Lapsi toimii vertaisryhmässä usein eri tavoin kuin kotona. Hyvässä vuoropuhelussa varhaiskasvattaja ja vanhemmat voivat jakaa omia havaintojaan lapsesta ja pohtia, miten lasta tarvittaessa voisi tukea ryhmässä. On tärkeää, että myös hankaliksi koetuista asioista voidaan käydä keskustelua ja yhteistyössä etsiä ratkaisuja mahdollisiin ongelmatilanteisiin. Kun mahdollisista kaveripulmista tai muista ongelmista puhutaan avoimesti ja ajoissa, ne eivät ala kasaantumaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.)

Vanhempien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentami-

nen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. (Kuopion varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken, että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi. (Kuopion varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Moniammatillinen yhteistyöllä tarkoitetaan työskentelyä asiakas- ja työlähtöisesti niin, että eri ammattiryhmät yhdistävät tietonsa ja taitonsa ja pyrkivät mahdollisimman tasa-arvoiseen päätöksentekoon. Moniammatillinen yhteistyö on parhaimmillaan ammattitaidon, kokemuksen ja osaamisen jakamista ammattilaisten kesken yhteisen tavoitteen puolesta.

Neuvola on hyvin tärkeä ja oleellinen osa varhaiskasvatuksen moniammatillista tukiverkostoa ja heidän kanssaan tehdään paljon yhteistyötä. Päiväkodinjohtaja osallistuu 6 kertaa vuodessa neuvolan yhteistyöpalaveriin, joihin kutsutaan myös muita sosiaalialan ammattilaisia, jotka ovat yhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa. Tällaisia yhteistyötahoja ovat esimerkiksi lastensuojelu, neuvola, lastenlääkäri sekä erilaiset terapeutit.

Toteuttamistamme haastatteluissa varhaiskasvattajille kävi useasti ilmi, että varhaiskasvattajat kokivat työkokemuksen tuovan varmuutta puheeksi otto tilanteisiin. Jokaisella haastateltavalla varhaiskasvattajalla oli kokemusta päihdeperheiden kanssa työskentelystä. (Henkilökohtainen tiedonanto 2017.)

Jokainen haastateltu varhaiskasvattaja korosti lapsen etua ja hyvinvoinnin tärkeyttä työskentelyssä. Varhaiskasvattajien työnlähtökohtana on aina lapsen edun varmistaminen ja toimiminen sen vaatimilla tavoilla. (Henkilökohtainen tiedonanto 2017.)

Johanna Penttilä on vuonna 2012 tehnyt opinnäytetyön aiheesta päiväkotipäihdeperheen lapsen tukijana. Hän pyrki laadullista tutkimusta apuna käyttäen selvittämään, mi-

ten vanhempien päihteidenkäyttö vaikuttaa lapsen kehitykseen, kasvuun ja käytökseen päiväkodin ammattikasvattajien mielestä sekä millaiset toimintavalmiudet heillä on kohdata päihdeperheen lapsi. Hän toteutti tiedon keräämisen kyselylomakkeella varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Opinnäytetyön tutkimustulokset osoittivat, että päiväkodilla ja siellä työskentelevillä varhaiskasvattajilla on merkittäviä rooli tuen antajana lapsille, jotka kärsivät vanhempiensa päihdeongelmasta. Tutkimus osoitti, että päiväkotien varhaiskasvattajat oppivat tuntemaan lapset niin hyvin, että usein huomaavat heidän hätänsä, vaikka lapsi yrittäisi säilyttää salaisuuttaan. Varhaiskasvattajilla on usein keinoja auttaa lasta. Keinojen puuttuessa, heillä on kuitenkin voimakas halu auttaa lasta, että he hankkivat keinoja jostain. Päiväkodeissa on tänä päivänä melko suuret ryhmäkoot, mikä vaarantaa yksilöllisten havaintojen tekemistä. Myös työntekijöiden lasta kohti käytettävä aika vähenee suurten ryhmäkokojen myötä, ja tällöin työntekijöille ei jää tarpeeksi aikaa tukea lasta kriisissä. Lapset viettävät päivähoitossa keskimäärin kolmasosan vuorokaudesta, joten laadukkaaseen hoitoon ja ryhmien oikeaa kokoon tulisi panostaa. Useimmiten työntekijät toteavat vanhempien päihdeongelman näkyvän melko selkeästi lapsen ulkoisessa olemuksessa ja/tai käyttäytymisessä. Ammattikasvattajien antamat ulkoiset ”tuntomerkit” päihdeperheessä elävästä lapsesta olivat yhteneväisiä. Vastaajien havainnot päihdeperheen lapsen käyttäytymistä koskien kertoivat lapsen ristiriitaisesta ja haavoittuneesta tunne-elämästä ja olivat yhteneväisiä teoriassa esitettyjen asioiden kanssa. (Penttilä 2012. 30–48.)

8 OPINNÄYTETYÖ PROSESSIN KUVAUS

Hyvä opinnäytetyön aihe on sellainen, joka syventää opiskelijan tietoperustaa hänen kiinnostuksen kohteestaan sekä tukee opiskelijan ammatillista kasvua ja kehittymistä ammattilaiseksi. Kiinnostus opinnäytetyön aiheeseen ylläpitää motivaatiota, joten aihe on syytä valita huolella. Opinnäytetyön avulla on myös mahdollista solmia suhteita työ-

elämään esimerkiksi yhteistyön merkeissä. Opiskelijan on mahdollista myös näyttää osaamistaan ja tietotaitoaan työelämään opinnäytetyön ansiosta.

Asetimme työllemme tavoitteita työskentelyn alkaessa. Ensimmäinen tavoitteemme on lisätä tietoisuutta aiheestamme varhaiskasvatuksen työkentälle. Lapsen äänen kuuluviin tuominen ja lapsen näkökulman korostaminen ovat ensisijaisia tavoitteita työllemme. Lapsen asemasta päihdeperheessä ei puhuta ikinä liikaa. Muita tavoitteitamme oli kehittää omia valmiuksiamme huolen puheeksi oton tilanteisiin sekä kasvattaa omaa ammatitaitoa päihdeperheiden kanssa työskentelyyn liittyen. Opinnäytetyö prosessi tulee varmasti kasvattamaan ja kehittämään meitä ammatillisesti. Tavoitteena tulevaisuuden ammattilaisena meillä olisi pystyä tarjoamaan tukea ja apua perheille jo varhaisessa vaiheessa, jotta he saisivat oikea-aikaista ja oikeanlaista tukea omaan tilanteeseensa. Toivomme, että työmme avaisi keskustelua aiheesta työpaikoilla ja työyhteisöissä.

Opinnäytetyö prosessimme alkoi aktiivisesti joulukuussa 2016, mutta olimme käyneet keskustelua toistemme kanssa opinnäytetyön aiheesta jo koulun alkaessa. Suunnitelimme ideapaperille ideoita siitä, mikä opinnäytetyön aiheemme voisi olla. Sisällytämme molemmat opintoihimme lastentarhanopettaja-kelpoisuuden, joten aiheemme piti olla varhaiskasvatukseen sidonnainen. Työharjoittelu ja kesätyö kokemusten kautta me molemmat olimme havainneet asiakasperheiden kanssa työskenneltäessä vanhempien/vanhemman päihdeongelman olevan merkittävä ongelma. Päätimme, että aiheemme voisi liittyä päihdeperheisiin. Tutustuimme kirjallisuuteen ja tutkimuksiin päihteiden käytöstä suomalaisissa perheissä ja huomasimme, että materiaalia on laajasti saatavilla. Huomasimme myös, että aiheen ympäriltä on tehty opinnäytetöitä ja pro graduja, joten ajattelimme, että tämä sopisi hyvin lopputyön aiheeksi. Sosionomin opinnoissamme tuli usein esille päihteet ja perheiden vointi tänä päivänä, joten aihe tuntui hyvin luonnolliselta ja sosionomin ammatillisuutta täydentävältä. Keksimme että voisimme toteuttaa jonkinlaisen koulutusoppaan tai materiaalipankin.

Hyvä materiaalipankki on helppolukuinen ja se etenee loogisesti. Sisällysluettelon tulee olla selkeä, jotta lukija voi etsiä sen avulla haluamansa tiedon helposti. Hyvässä materiaalipankissa on käytetty myös visuaalisen viestinnän keinoja tekstin välittämisen tueksi. Materiaalipankissamme on kuvitusta viestin välittämisen tueksi. Aiheeseen sopivan kuvituksen avulla pyrimme tehostamaan materiaalipankin viestintää ja tuomaan aihet-

tamme esille myös visuaalisin tehokeinoin. Ajattelimme, että materiaalipankin sopiva koko olisi A4.

8.1. Yhteistyö työelämän kanssa

Aloitimme yhteistyön tammikuussa 2017 ottamalla yhteyttä muutamiin Kuopion alueiden päiväkoteihin. Kerroimme opinnäytetyö aiheestamme ja tiedustelimme, olisiko materiaalipankille tarvetta. Päiväkodeista kerrottiin, että kyseiselle opinnäytetyölle olisi tarvetta. Yhteistyökumppaneiksi varhaiskasvatuksen puolelta valikoitui. Kaarenhovin päiväkotia ja Kuoppamäen päiväkotia. Molemmat päiväkodit ovat Kuopion kaupungin.

Pohdimme, kuinka saisimme varhaiskasvatuksen työntekijöiden ammattitaitoa jaettua ja hyödynnettyä työssämme, työkokemus antaa kuitenkin arvokasta tietoa aiheestamme. Eksamme että voisimme haastatella varhaiskasvatuksen henkilökuntaa heidän kokemuksistaan päihdeperheiden kanssa työskentelystä. Valmistelimme kolme kysymystä aiheestamme, jotka esittäisimme kolmelle varhaiskasvatuksen työntekijöille.

Haastattelujen avulla saimme hyvin nostettua esille käytännön kokemusta aiheestamme. Haastattelut avasivat meille myös työntekijöiden näkökulmia päihdeperheiden kanssa työskentelystä sekä heidän kokemuksista yhteistyöstä perheiden kanssa. Tarkoituksenamme oli saada materiaalipankkiin käytännönläheinen lähestymistapa, jotta se vastaisi mahdollisimman hyvin todellista työelämän tarpeita.

Päiväkotien lisäksi yhteistyökumppanina olivat kaksi terveydenhoitajaa, jotka tekevät asiakastyötä kuopion alueen neuvolassa. Opinnäytetyössämme oli mukana myös kokemusasiantuntijat. He ovat tehneet kuvauksia lapsuudestaan päihdeperheessä materiaalipankkiimme.

Valitsimme materiaalipankin tiedonkeruumenetelmäksi strukturoidun haastattelun. Teimme haastattelut varhaiskasvatuksen henkilökunnalle ja kyselyn neuvolan henkilökunnalle. Haastattelimme kaikki varhaiskasvattajat yksitellen ja esitimme samat kysymykset samassa järjestyksessä. Koemme nämä menetelmät hyviksi, sillä saimme asian tuntia tietoa materiaalipankkiin. Neuvolan kanssa toteutimme haastattelut sähköpostit-

se. Olimme yhteydessä Kuopion kaupungin neuvolapalveluiden vastaavaan henkilöön, ja hän kertoi välittävänsä kysymyksemme eteenpäin kahdelle asiakastyötä tekeville terveydenhoitajille. Saimme heiltä vastaukset sähköpostiimme. Heille meillä oli kolme kysymystä, jotka olivat eri kysymykset kuin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Halusimme kuulla heidän kokemuksiaan päihdeperheiden kanssa työskentelystä sekä yhteistyöstä varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa sekä heidän toiveitaan yhteistyöhön liittyen. Henkilökohtaiset haastattelut ja sähköpostihaastattelut soveltuvat asiantuntijoiden haastatteluihin. Sähköpostin avulla voidaan haastatella eri puolilla maailmaa tai Suomea asuvia asiantuntijoita joustavasti. Sähköpostihaastattelu on vaivaton menetelmä sekä haastattelijalle että haastateltavalle. Haastattelupohjaa on mahdollista räätälöidä haastateltavan mukaan, joten kysymyspatteriin voidaan tehdä tarvittavia muutoksia vastaajasta riippuen. (Verne i.a.)

Strukturoitu haastattelu eli lomakehaastattelu tapahtuu nimensä mukaisesti lomaketta apuna käyttäen. Lomakkeessa kysymysten ja väitteiden muoto ja esittämisjärjestys on täysin määrätty. Itse haastattelu on helppo tehdä, kun kysymykset on saatu laadittua ja järjestettyä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013 204–208.)

Kävimme molempien päiväkotien johtajien kanssa juttelemassa opinnäytetyöstämme ja samalla käynnillä kysyimme mitä materiaalipankin sisältötoiveita heillä on. Helmikuussa 2017 haimme Kuopion kaupungilta tutkimuslupaa kyseisiin päiväkoteihin ja aloitimme materiaalin keräämisen ja tiedonkeruuvaiheen maaliskuussa 2017. Haastattelut suoritimme myös maaliskuussa päiväkodeissa vierailen ja haastatellen varhaiskasvattajia. Nauhoitimme haastattelut ja litteroimme ne. Saimme sähköpostiin listan päiväkotien toiveista koskien pankin sisältöä. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan haastattelujen vastauksia käytimme henkilökohtaisena tiedonlähteenä työssämme. Sovimme maaliskuussa myös kahden kokemusasiantuntijan kanssa, että he kirjoittavat kuvauksen päihdeperheen arjesta liitettäväksi materiaalipankkiimme.

Yritimme ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijöihin, mutta valitettavasti emme tavoittaneet ketään henkilöä vastaamaan kysymyksiimme. Tähän syyksi arvioimme sen, että sosiaalityöntekijät ovat niin ylityöllistettyjä ja kiireisiä. Suunnitelmamme mukaan emme siis

voineet työskennellä koko prosessin ajan, koska emme saaneet sosiaalityöntekijän näkökulmaa materiaalipankkiin.

8.2. Prosessin antia tekijöiden näkökulmasta

Opinnäytetyö prosessi oli opettavainen ja antoisa. Prosessin aikana opimme, että olemme molemmat hyvin kunnianhimoisia ja tavoitteellisia tässäkin työssä. Opinnäytetyöstä tuli meidän näköinen ja koemme suurta onnistumisen kokemusta ja ylpeyttä toisistamme ja itsestämme. Tiedostamme, että opinnäytetyössä on kielen huolollisia epäkohtia ja jatkossa tämä onkin meidän kehityskohteemme. Koemme kuitenkin, että työssä on sisällöllisesti paljon hyvää ja hyödyllistä asiaa. Työssämme tulee esille vahvuutemme tämän alan opiskelijoina. Opinnäytetyömme on laaja ja asioiden perusteellinen käsittely ja esille tuominen onkin hyvin meidän näköistä. Työtä tehdessämme halusimme tuoda esille monia näkökulmia ja huomioita aiheeseemme liittyen ja tarkastella asioita pohtivalla otteella. Nämä ovat myös meidän vahvuuksiamme omissa persoonissamme. Yhteistyömme on sujunut moitteettomasti, koska omaamme samankaltaiset työskentelytavat ja käsityksen siitä, millainen on hyvä opinnäytetyö.

Opinnäytetyö prosessi on ollut kuitenkin hyvin aikaa vievää ja ajoittain olemme kokeneet työtaakan uuvuttavaksi. Valitsemamme aihe ei ole helpoimmasta päästä, mutta koemme aiheen merkityksen hyvin tärkeäksi. Tämä ylläpiti motivaatiotamme läpi työn.

9 OPINNÄYTETYÖPROSESSIN TUOTOKSEN ARVIOINTI

Opinnäytetyömme tuotos on materiaalipankki, joka on lisätty liitteeksi tämän raportin loppuun. Meidän ideana oli tehdä kirjallinen tuotos, joka on konkreettinen materiaali-

pankki, josta löytyy erilaisia käytäntöön sovellettavia keinoja päihdeperheen kanssa työskentelyn tueksi esimerkiksi puheeksi ottamisen tilanteisiin. Materiaalipankki sisältää myös sitaatein ilmaistuna tilannekuvauksia lapsen silmin, mitä arki päihdeperheessä on ja miten lapsi sen kokee. Materiaalipankki sisältää myös erilaisia lapsen selviytymiskeinoja ja lapsen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä, kun vanhemmat käyttävät päihteitä. Materiaalipankin kuvitus on hyvin koskettava. Pyrimme kuvien avulla tuomaan aihetta esiin myös visuaalisin keinoin

Työmme tavoite onnistui opinnäytetyössämme mielestämme hyvin. Toivomme, että opinnäytetyömme lisää tietoisuutta päihdeperheiden kanssa tehtävästä työstä ja havainnollistaa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle päihdeperheiden arkea kotona.

Koemme materiaalipankkimme antavan tietoa vastavalmistuneille sosionomeille sekä yliopistopohjaisen koulutuksen käyneille lastentarhanopettajille. Olemme tehneet tämän sosionomin näkökulmasta, joten tähän tulee hyvin tietoa eri palveluista ja käsittelemme opinnäytetyössämme, niin yhteiskunnallisia ja ajankohtaisia asioita. Etenkään uudet alalla, jos ei ole vielä työkokemusta kertynyt, eikä ole päässyt työskentelemään kovin paljon perheiden kanssa, voi alkuun olla pelottavaa ja haastavaa työskennellä päihdeperheen kanssa. Materiaalipankkimme on hyvä tuki ja apuväline työskentelyn alussa ja tuo paljon tietoa ja asioita, joita kannattaa huomioida ja jotka ovat oleellisia.

Olemme mielestämme onnistuneet hyvin yhdistämään teoreettisen tiedon käytännön työelämän näkökulmiin. Mielestämme työssämme toteutuu hyvin myös työelämälähtöisyys koska yhteistyö päiväkodit kokivat, että materiaalipankille olisi tarve. Työelämälähtöinen ote näkyi myös siinä, että kuulumme päiväkotien toiveita ja ajatuksia materiaalipankin sisältöön liittyen ja pyrimme vastaamaan näihin toiveisiin, kun kokosimme materiaalia.

Koemme kuitenkin, että saimme työmme tehtyä suunnitelman mukaisesti ja lopputuloksesta tuli sellainen, kuin toivoimme. Työmme pohjimmainen tarkoitus on tiedon lisääminen ja aiheen tuominen julki varhaiskasvatuksen työkentälle. Jotta perheiden ongelmiin saataisiin apua ja tukea mahdollisimman varhain, on tärkeää ottaa puheeksi myös vaikeaksi koetut asiat. Avoin suhde perheiden ja varhaiskasvattajien kesken olisi tärkeä

saavuttaa. Näin saadaan lisättyä luottamusta perheiden ja henkilökunnan välille, mikä lisää yhteistyön sujuvuutta.

Näin jälkeinpäin prosessin loppupuolella ymmärsimme kuitenkin haasteemme tätä projektia tehdessämme. Huomasimme, kuinka laajasti materiaalia on saatavilla. Pyrimme välttämään tiedon toistamista työssämme. Aiheemme olisi voinut olla vielä tarkemmin rajattu, jotta tiedon määrä olisi ollut helpommin hallittavissa.

10 POHDINTAA

Opinnäytetyömme aihe soveltuu mielestämme hyvin lopputyön aiheeksi, koska päihdeperheet ovat laaja-alainen asiakaskunta monella eri sosiaali- ja terveysalan sektorilla. Päihdeperheiden ongelmat ovat niin kauaskantoiset ja moninaiset, että ne ovat merkittävän näkyvä osa sosiaalialan asiakastyötä. Opinnäytetyö prosessin ansiosta olemme perehtyneet laajasti ja perusteellisesti aiheeseen. Uskomme tästä olevan paljon hyötyä ammattitaidon ja osaamisen suhteen työelämässä. Saimme esimerkiksi, lisää hyviä eväitä toteuttaa varhaisen puuttumisen toimintamallia työelämässä. Aiheeseen perehtyminen on varmasti kasvattanut ammatillista pääomaa myös muilla sosiaalialan työkentillä toimimissa, ei ainoastaan varhaiskasvatustyössä, vaan tietotaito on laajasti sovellettavissa.

Jo työn alkuvaiheissa, kun aloimme puhumaan päihdeperheestä, koimme eettisen ristiriidan, sillä päihdeperhe määritelmä on ongelmallinen, leimaava ja syrjivä. Tunnistimme eettisen ongelman mutta käytimme käsitettä kuitenkin työssämme, koska aiemmissa tutkimuksissa ja opinnäytetöissä on käytetty sitä myös. Varhaiskasvatuksen henkilökunta ei työssään käytä nimitystä ”päihdeperhe”, koska ei perhe, jossa vanhemmilla on päihdeongelma ole yhtään sen vähäpätöisempi, kuin ”normaali perhe”. Herää myös kysymys, kuka määrittää, mikä on normaali perhe? Jokainen perhe on uniikki, eikä kahta samanlaista perhettä ole olemassakaan.

Opinnäytetyömme aihe herättää paljon keskustelua nykypäivänä. Aihe on tärkeä ja siksi on tärkeää, miten näitä asioita otetaan puheeksi ja miten niistä keskustellaan. Koimme

myös tärkeäksi sen, että käsittelemme työssämme aihetta ammatillisesti eettisellä ja sensitiivisellä otteella. Pohdimme sitä, kuinka muotoilemme oppaan sisällön sopivaksi työelämään. Ideana ei ole luoda kaikkeen valmiita ehdottomia toimintatapoja tai työkäytäntöä, vaan enemmänkin materiaalipankin tavoitteena on herättää keskustelua aiheesta varhaiskasvatuksen työkentällä sekä antaa vaihtoehtoisia tapoja toimia. Jokainen perhe ja perhetilanteet ovat yksilöllisiä, ja se täytyy huomioida työskentelyssä. Jokaisen perheen kanssa tulee luoda omanlainen työskentelytapa. Kaikki työskentelytavat eivät toimi kaikkien kanssa. Eettisesti hyvää työskentelyä on se, että työyhteisössä on yhteisiä käytäntöjä, joita jokainen työntekijä on sitoutunut noudattamaan. Huomioitavaa on myös se, että toimintamalleja tulee olla valmiita muuttamaan ja kehittämään tarvittaessa.

Pohdimme paljon sosionomin asemaa ja vahvuuksia varhaiskasvatustyössä. Mielestämme sosionomin osaaminen tarjoaa hyvät mahdollisuudet toteuttaa laadukasta varhaiskasvatustyötä. Sosionomikoulutus antaa laajaa ymmärrystä perheiden kohtaamista haasteista ja millaisia tukitoimia yhteiskuntamme perheille tänä päivänä tarjoaa. Palveluohjaus osaaminen onkin yksi merkittävä vahvuus sosionomin osaamisessa. Sosionomikoulutus tarjoaa myös näkökulmia perheiden kanssa työskentelyyn sekä lastensuojellista näkemystä. Mietimme että hyvä moniammatillinen tiimi varhaiskasvatuksen ryhmässä voisi olla lastentarhanopettaja, sosionomi, jolla on lastentarhanopettajakelpoisuus sekä lähihoitaja. Jokainen voisi tuoda omaa ammatillista osaamistaan ja kokemustaan omasta näkökulmasta tiimin hyödynnettäväksi.

Opinnäytetyötä tehdessä meille aukeni selkeämmin se, miten suunnitelmallista ja tavoitteellista varhaiskasvatus päiväkodeissa Suomessa on ja miten monia pitkäjänteisten tavoitteita kasvatustoiminnalla on. Varhaiskasvatus on ehkäisevää lastensuojellista työtä ja erittäin tärkeää syrjäytymisen ehkäisemisen kannalta varhaiskasvatustyö on lain ohjaamaa ja määrittelemää toimintaa, johon jokainen päiväkotitoiminta on sitoutunut. Varhaiskasvatussuunnitelmaan (2017) on kirjattu, että varhaiskasvatustoiminnan tulee olla tavoitteellista, suunnitelmallista ja johdonmukaista. Kuopion kaupungilla Varhaiskasva-

tussuunnitelman perusteiden arvopohja täydentyy Kuopion omilla varhaiskasvatuksen arvoilla, joita ovat palveluhenkisyys, luottamuksellisuus sekä lasten ja perheiden osallisuus. Varhaiskasvatus tukee lapsen kasvua itseensä luottavaksi, yhteistyökykyiseksi ja vastuuntuntoiseksi ihmiseksi. (Kuopion varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Pohdimme, miten tärkeää varsinkin päihdeperheen lapsen olisi päästä osalliseksi varhaiskasvatus toimintaa. Siellä perustarpeista pidetään huolta ja lapsi saa osakseen hoi-
vaa, turvallisen aikuisen huomiota. Päiväkodissa lapsi saa myös mielekästä tekemistä leikin muodossa sekä mahdollisuuden muodostaa ja ylläpitää kaverisuhteita saman ikäisiin lapsiin. Näin lapsi saa oppia ja harjoitella taitoja joita ei kotona pystyisi mahdollisesti harjoittelemaan (esimerkkinä kädentaidot, motoriikka, hienomotoriikka, puheen kehitys) tai vanhemmat eivät tue esimerkiksi tunnetaitojen oikeanlaista kehittymistä. Lapsi tarvitsee virikkeitä ja vanhemman tukea sekä myös johdonmukaiset rajat sekä aikuisen apua esimerkiksi tunnesäätelyssä ja vuorovaikutustaitojen opettelussa. Lapsen kehityksen kannalta olisi tärkeää tarjota lapselle mahdollisuuksia toimia välillä lähikehityksen vyöhykkeellä. Tällä tavoin lapsen taitojen kehitystä voidaan viedä eteenpäin.

11 OPINNÄYTETYÖ PROSESSIN AIKANA SYNTYNEET JATKOTUTKIMUSIDEAT

Alkoholilain kokonaisuudistuksessa varmistetaan lainsäädännön perustuslainmukaisuus, lisätään lainsäädännön ja valvonnan mahdollisuuksia ehkäistä alkoholin aiheuttamia haittoja sekä kehitetään paikallisia mahdollisuuksia vaikuttaa elinympäristön turvallisuuteen ja häiriöttömyyteen. Hankkeella toteutetaan hallituksen norminpurun kärkihan-

ketta. Lainsäädäntöuudistuksella pyritään sekä alkoholihaittojen vähentämiseen, että elinkeinoelämän toimintaedellytysten parantamiseen.

Konkreettisesti tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että ravintoloilla on oikeus 5,5 prosenttiseen vähittäismyyntiin, annosrajoitukset poistuvat eli tupla-annokset sallitaan, velaksi myynti kielto poistuu sekä anniskelua voi jatkaa ilmoituksella pysyvästi aamu 4. Myös sulkemisvaatimus poistuu. Kauppojen alkoholijuomien enimmäisvahvuus nostetaan 5,5 prosenttiin. Alkon myyntiaika pitenee arkisin tunnilla kello yhdeksään illalla. (Uusi suomi 2017.)

Edellä mainitut mahdolliset uudistukset ovat todella riskialttiita ja todennäköisesti lisäävät perheiden ongelmia huomattavasti. Jos perheessä on päihdeongelma, joka hallitsee koko perhettä, uudet mahdolliset alkoholilain uudistukset voivat olla hyvin kohtalokkaita perheen kannalta. Alkoholin saamisesta tulee vielä helpompaa ja sitä voi saada, lähes milloin vain, mistä vain. Perheiden taloudelliset ongelmat lisääntyvät, koska velaksi myynti kielto lakkautetaan, joka lisää ylivelkaantumisen riskiä perheissä. Päihteiden käyttö perheessä altistaa myös perheväkivallalle ja sen lisääntymiseen. Myös katuväkivalta tulee todennäköisesti lisääntymään. Kaikki perheen ongelmat lisääntyvät yleisesti ja sosiaali- ja terveystyöpalvelut ovat entistä työllistyneempiä, kun perheet tarvitsevat niin intensiivistä tukea ja apua, että ennaltaehkäisevä työ ei enää riitä tukemaan.

Jatkotutkimus ehdotuksenamme esitämme oppaan toimivuuden tutkimista käytännön työssä. Olisi mielenkiintoista saada tietää, onko oppaasta saavutettu toivottua hyötyä ja vastaako se työyhteisön tarpeita. Myös tieto työntekijöiden suhtautumisesta oppaaseen olisi kiinnostavaa. Lapsen kaltoinkohteluun liittyen voisi myös toteuttaa samantyyppisen materiaalipankin.

LÄHTEET

Itäpuisto; Maritta, 2003. Vanhempien alkoholiongelma –Lasten ongelma.

Holmila; Marja, Kantola; Marja, 2003. Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisille. Helsinki: Stakes.

Itäpuisto; Maritta, 2001. Pullon varjosta valoon. Vanhempien alkoholin käytöstä kärsivien selviytymistarinoita. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Otsama, Kirsikka 2016. Koitko lapsuuden alkoholitiperheessä? Nämä ominaisuudet saivat mukaasi aikuisuuteen. Aamulehti. Viitattu 2.10.2017.

<http://www.aamulehti.fi/kotimaa/koitko-lapsuuden-alkoholistiperheessa-nama-ominaisuudet-sait-mukaasi-aikuisuuteen-24071573/>

Oksanen, Susanna 2006. ”Alkoholiongelmaista kärsivien joukossa on eniten niitä, jotka eivät koskaan ole ottaneet ryypäykään” Tutkimus Huoltaja-/Sosiaaliturva-lehden välittämästä alkoholiperheen kuvasta vuosina 1960–2004. A-klinikkasäätiön monistesarja nro 55. A-klinikkasäätiö.

Barck; Laura, 2017. A-klinikkasäätiö. Läsinnin lapsuus aikuisuudessa - koulutustilaisuus. Powerpoint esitys Kuopio 19.9.2017.

Penttilä, Johanna. 2012. Selvä, turvallinen aikuinen. Päiväkotipäihdeperheen lapsen tukijana. Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö. Kemi- Tornion ammattikorkeakoulu. Viitattu 20.3.2017.

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/42445/Penttila%20Johanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Itäpuisto; Maritta, 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja. Jyväskylä: Kopijyvä.

Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 48. Saarijärven Offset, Saarijärvi.

Amalia. Läsinnin lapsuus. Kuinka yleistä vanhempien alkoholinkäyttö on i.a. Viitattu 20.6.2017.

<https://amalia.pro/tieto/kuinka-yleista-vanhempien-alkoholinkaytto>

Hellsten; Tommy, 2004. Elämän lapsi. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Hiltunen; Tarja, Kujala; Virpi, Mattila; Kati-Pupita, 2005. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ahonen; Tiina, 2009. Tipatonta. Ekiteki Oy.

Holmila; Marja, Kantola; Janna, 2004. Pullonkauloja. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.

Hellsten; Tommy, 2012. Virtahepo olohuoneessa - Menestysteos ja elämäntaitokirjallisuuden klassikko. Tommy Hellsten ja kustannus-Osajeyhtiö Kotimaa/ Kirjapaja, Helsinki 2012. Viitattu 9.10.2017.

Jokinen, Seppo. Terve kiintymys. 2007. Päiväosakeyhtiö.

Hughes, Daniel A. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. 2011. Tampere: PT Kustannus.

A- klinikkasäätiö. Power point esitys- Lasinen lapsuus nuoren näkökulmasta. Lasinen lapsuus Nuorten kysely 2011.

Ojanen, Markku, Anttila, Raija, Lähdesmäki, Mari, Oksala, Else & Paavilainen, Petri 2004.

Persoona- Persoonallisuuspsykologia. Helsinki: Edita.

Holmberg:Jan 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan.Helsinki: Edita Prima Oy

Havio, Marjaliisa; Inkinen, Maria; Partanen, Airi(toim.)2009. Päihdehoitotyö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Ackerman Robert J. (1983) Children of Alcoholics: Aguide for parents, educators and therapists. (1991) Lapsuus lasin varjossa. Kääntänyt Teuvo Peltoniemi. A- klinikkasäätiön julkaisu. Helsinki: Valtion painatuskeskus. otettu riikka räikkösen pro gradusta

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/93999/gradu01415.pdf?sequence=1>

Itäpuisto, Maritta. 2015. Lasinen lapsuus. Lapsia suojaavat tekijät ja selviytyminen. Viitattu 16.9.2017.

<https://lasinenlapsuus.fi/lapsuudesta/lapsia-suojaavat-tekijat-ja-selviytyminen>

Lehto, Saima Salmela, Heidi Alkoholistiperheen lapsen selviytyminen ja aikuisuus. Kirjallisuuskatsaus s 24- 27.

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65042/Opinnaytetyo+Lehto+Saima+ja+Salmela+Heidi.pdf;jsessionid=866CB2263E9C53035EF430A8F86D353D?sequence=1>

Holmila, Bardy, Kouvonen. 2008. Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen, 428. Viitattu 17.5.2017.

<http://docplayer.fi/1381959-Lapsuus-paihdeperheessa-ja-kielteisen-sosiaalisen-periman-voittaminen.html>

Tarja Anderssonin ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä “ Päiväkodin yhteistyötahoja perheen tukemiseen ja auttamiseen” 2010. sosiaalityöntekijän haastattelu 2009. Laurea-ammattikorkeakoulu, Tikkurilan toimipiste. Viitattu 30.9.2017.

http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/12421/Andersson_Tarja.pdf?sequence=1

Itäpuisto, Maritta 2005. Lasinen lapsuus - Vanhempien alkoholinkäyttö lasten ongelmana. Viitattu 29.3.2017.

<https://lasinenlapsuus.fi/lapsuudesta/vanhempien-alkoholinkaytto-lasten-ongelmana>

Hourula, Johanna; Uimonen, Laura 2014. Alkoholiperheessä kasvamisen antamat lähtökohdat sosiaaliseen elämään. Viitattu 4.6.2017. Tampereen yliopisto.

Tampereen yliopisto.

<http://docplayer.fi/6669438-Alkoholiperheessa-kasvamisen-antamat-lahtokohdat-sosiaaliseen-elamaan.html>

Rautanen; Marianne, 2015. 4 eri kiintymyssuhteen mallia - ja näin turvallinen kiintymyssuhde syntyy. Viitattu 1.9.2017.

https://www.vauva.fi/artikkeli/lapsi/vauva_ja_taaiero/4_eri_kiintymyssuhteen_mallia_ja_nain_turvallinen_suhde_syntyy

Itäpuisto, Maritta. 2008. Pullon pohjimmaisesta - Lapsi, Perhe ja Alkoholi. Helsinki: Kirjapaja

Holmila, M. & Kantola, J. 2003. Pullonkauloja: Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Holmberg, Tiina. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Lastenkeskus.

Kiuru, Helena 2003. Kokemus alkoholistiperheessä kasvamisesta, selviytymisestä ja tuesta. Viitattu 8.8.2017.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/91362/gradu00289.pdf?sequence=1>

Lasinen lapsuus i.a. Viitattu 15.9.2019.

<https://lasinenlapsuus.fi/content/lapsen-kokemus-vanhempien-alkoholink%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4-ja-perhe-jal%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivallasta>

Itäpuisto, Maritta; Taitto Annika 2010. Lapsi ja vanhempien alkoholinkäyttö – opas varhaiskasvatuksen työntekijöille. Viitattu 9.8.2017.

http://www.lastenseurassa.fi/pub/files/lapsi_ja_vanhempien_alkoholinkaytto_opas_nettiin.pdf

Huttunen, Matti 2016. Alkoholismin määritelmä. Viitattu 4.11.2017.

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00196

Sinkkonen, Jari 2004. Kiintymyssuhdeteoriaa – Tutkimuslöydöksistä käytännön sovelukseen. Viitattu 4.11.2017.

<http://www.duodecimlehti.fi/duo94437>

Järvenpää; Pauliina, Granberg; Saara 2015. Itsesäätelytaitojen kehityksen tukeminen varhaislapsuudessa. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalian koulutusohjelma. Opin-
näytetyö

Varhaiskasvatuslaki 1973. 19.1.1973/36. Finlex – Valtion säädöspankki. Ajankohtainen
lainsäädäntö. Viitattu 16.11.2017.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

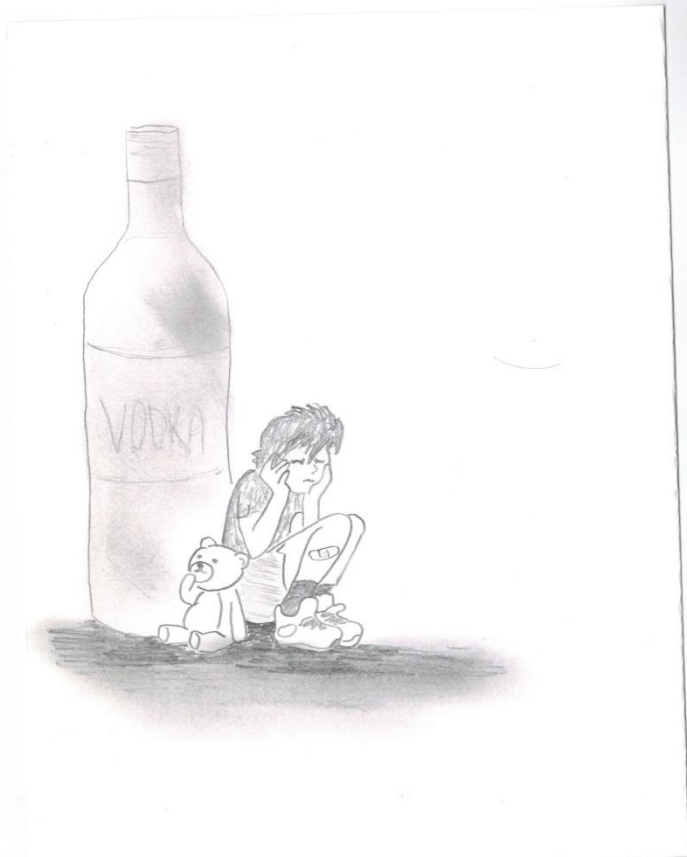
Lastensuojelulaki 2007. 13.4.2007/417. Finlex - Valtion säädöspankki. Ajankohtainen
lainsäädäntö. Viitattu 16.11.2017.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>

LIITE1

”EIKAI TAAS VIIKON- LOPPU?!”

- Materiaalipankki varhaiskasvatuksen henkilökunnalle päihdeperheiden kanssa työskentelystä

Kuvitus: Aada Hartikainen

SISÄLLYSLUETTELO

1 ESIPUHE -----	39
2 JOHDANTOA AIHEESEEN-----	40
3 LAPSEN ELÄMÄÄ PÄIHDEPERHEESSÄ-----	41
4 LASINEN LAPSUUS- NÄKÖKULMA-----	44
5 LAPSEN ROOLI PÄIHDEPERHEESSÄ-----	47
6 KIINTYMYSSUHTEET LYHYESTI-----	50
7 PÄIVÄKODIN ROOLI-----	52
8 MITEN TUNNISTAA PÄIHDEPERHEEN LAPSI?-----	54
9 MITEN TYÖNTEKIJÄ VOI AUTTAA LASTA KONKRETIASSA?-----	55
10 MITEN TEHDÄ LASTENSUOJELUILMOITUS?-----	56
11 KUN LAPSI OTTAA PUHEEKSI PÄIHDEONGELMAN-----	59
12 LAPSEN AUTTAMISENKEINOJA JA TYÖVÄLINEITÄ-----	60
13 TUNNEHARJOITTELUA-----	63
13.1. Itsesäätelytaidot-----	64
13.2. Selviytymiskeinojen ja itsesuojelun harjoittelu-----	66
13.3. Itsetunnon ja minäkäsityksen vahvistaminen-----	67
14 HUOLI PUHEEKSI VARHAISKASVATUSTYÖSSÄ-----	68
15 MUITA HYVIÄ LÄHTEITÄ AIHEEMME YMPÄRILTÄ-----	74
LÄHTEET	

1 ESIPUHE

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomi opiskelijoita Pieksämäen toimipisteestä. Opinnäytetyömme konkreettisenä tuotoksena syntyi materiaalipankki päihdeperheiden kanssa työskentelystä. Varsinaisen opinnäytetyö raportin pohjalta syntyi tämä materiaalipankki. On suotavaa, että tutustut ennen materiaalipankin käyttöä opinnäytetyömme raportti osioon, joka tarjoaa näkökulmia ja ymmärrystä aiheestamme laajemmassa kontekstissa.

Materiaalipankki painottuu tuomaan esille lapsen ääntä ja näkökulmaa päihdeperheessä elämisestä. Työn rajaamisen takia päädyimme käsittelemään työssä enimmäkseen alkoholiongelmaa perheissä. Materiaalipankissa tarjoamme varhaiskasvatuksen henkilökunnalle konkreettisia ja käytäntöön sovellettavia vinkkejä ja keinoja työskentelyyn. Työsämme useaan otteeseen esiintyvä Tiina Holmbergin lapset ja vanhempien päihdeongelma – teos kuvaa mielestämme osuvasti päihdeperheen arkea ja elämää.

Materiaalipankkia voidaan käyttää työvälineenä, mutta myös apuvälineenä opiskelijoiden perehdytyksessä aiheeseen. Sen avulla voidaan myös johdatella keskustelua työyhteisöissä ja työpaikoilla aiheen tiimoilta.

2 JOHDANTOA AIHEESEEN

Vanhemman alkoholinkäyttö aiheuttaa usein kauaskantoisia ongelmia lapsen elämässä. Määriteltäessä vanhemman alkoholiongelmaa lasten näkökulmasta voidaan lähteä siitä, että alkoholinkäyttö on ongelma silloin, kun se häiritsee lasta tai vaarantaa lapsen kehityksen tai on uhka elämän perusedellytyksien toteutumiselle. Lapsen näkökulmasta vanhemman alkoholiongelma kiteytyy pitkälti vanhemman humalajuomisen ja -käyttäytymisen ympärille. Humalainen vanhempi häiritsee muita joko tahattomasti (öriinä, oksentelu, valittaminen) tai tahallisesti. Usein humalaisen käytös muuttuu epämiellyttäväksi, jopa väkivaltaiseksi jonka tämän lapsi voi kokea uhkaavana. Myös sellainen vanhempi, joka ei ole väkivaltainen tai ilkeä humalassa, saattaa olla lapsen mielestä pelottava. Tämä ehkä selittyy siten, että vanhemman persoonallisuus muuttuu. Tämä muutos ”oikeasta, omasta” vanhemmasta joksikin ”vieraaksi” on lapsen näkökulmasta ahdistavaa ja pelottavaa, sillä se uhkaa lapsen jatkuvuuden tarvetta ja vai turvallisuuden tunnetta. (Itäpuisto, Lasinen lapsuus 2005.)

Keskeisimmiksi lasten kokemiksi ongelmiksi vanhempien liiallisen alkoholinkäytön seurauksena voidaan nähdä erilaiset negatiiviset tunteet. Pelko, viha ja häpeä ovat selkeimmät ja merkittävimmät tunteet, joista vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsivät lapset ovat kertoneet. Negatiivisiin tunnekokemuksiin kannattaa suhtautua vakavasti, sillä ne saattavat jatkuessaan jopa uhata fyysistä ja henkistä terveyttä. (Itäpuisto. Lasinen lapsuus 2005.) Äärimmillään lapset joutuvat kärsimään humalaisen vanhemman väkivaltaisesta käytöksestä. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että alkoholiongelmaisen häiritsevä käytös ja juomisen aiheuttaman epäsopu perheessä on lapsen näkökulmasta itse juomista merkittävämpi ongelma. (Itäpuisto. Lasinen lapsuus 2005.)

3 LAPSEN ELÄMÄÄ PÄIHDEPERHEESSÄ

Alkoholiongelma sinänsä voi aiheuttaa vakavaa uhkaa lapsen perustarpeille, jos vanhempi esimerkiksi käyttää kaiken rahan alkoholiin eikä lapsille hankita ruokaa ja vaate-tusta. Vaikeimmissa oloissa elävien lasten elämää varjostavatkin monet ongelmat, jotka vanhempi joko suoraan tai epäsuorasti aiheuttaa. Kooten voi todeta, että lapsen näkö-kulmasta vanhemman alkoholinkäyttö on monitasoinen ongelma, jolla on merkittävä vaikutus lapsen elämään. Alkoholinkäyttö saattaa aiheuttaa lapsen hoidon ja huolenpi-don laiminlyöntiä ja heitteillejättöä. Lapsen kokemat negatiiviset tunteet ovat valtavia, eikä niiden osoittamiseen ja purkamiseen kenties anneta mahdollisuutta. Kun vielä ym-päristön ihmiset saattavat kiusata ja pilkata lasta vanhempien juomisen vuoksi, on vanhemman alkoholiongelma lapsen elämässä valtava stressi. (Itäpuisto, Lasinen lapsuus 2005.)

Holmbergin mukaan päihdeperheen lapsilla on usein kolme sääntöä joita he noudattavat tiukasti.

1. Älä puhu kenenkään kanssa perheen ongelmasta.
2. Älä luota keneenkään.
3. Älä anna itsesi tuntea mitään.

Tästä syystä lasta on vaikea saada uskomaan, että perheen ongelmista kertomalla voi seurata jotakin hyvää ja perhet-tä voidaan auttaa. (Holmberg 2003, 32.)

Holmberg kuvaa kirjassaan päihdeperheessä elämisen vaikeuttavan leikki-ikäisen lapsen selviytymistä ikävaiheeseen kuuluvista kehitystehtävistä. Lapsen voimavarat kuuluvat arjesta selviytymiseen ja suojamekanismien kehittämiseen ja niiden mukaisesti käyttäytymiseen. Useat negatiiviset ja vaikeat kokemukset, kuten hylkääminen, pelottavat tilanteet tai äänet säilyvät leikki-ikäisen tunnemuistoissa ja aiheuttavat psyykevaurioita lapsen psyykkeeseen. Lapsi haluaa usein miellyttää ketä tahansa aikuista ja saattaa tärkertua vanhempansa tai päivähoidon työntekijään tullakseen huomioduksi. Lapsen voi olla vaikeaa tulkita ja ymmärtää emotionaalisia viestejä oikealla tavalla, samalla kuitenkin hän tuntee häpeää, jos vanhemmat esimerkiksi tulevat humalassa hakemaan häntä päiväkodista. Nämä ristiriitaiset tunteet heikentävät lapsen kykyä tunnistaa ja sietää tunteitaan. Leikki-ikäisen on vaikeaa ymmärtää, mistä päihtyneen vanhemman outo käytös johtuu, ja hän saattaakin pyytää vanhempaa lopettamaan leikkimisen ja olemaan normaali. Lapsi voi ajatella asian konkreetian kautta niin, että vanhemman päihteiden käyttö on seurausta siitä, että lapsi on ollut kiukkuinen. Lapsi saattaa syyllistää itseään vanhemman juomisesta. Lapsen on helpompi ajatella olevansa itse paha kuin ymmärtää vanhempansa kurjaa käytöstä. Kun lapsi ei pysty ymmärtämään aikuisen käytöstä, hän reagoi usein voimakkaasti ja tuntien vihaa. Myös somaattiset oireet, kuten vatsa- ja pääkivut ovat leikki-ikäiselle tyypillisiä. Myös erilaiset painajaiset ja fobiat ovat tyypillisiä oireita leikki-ikäisen ahdistuksessa. (Holmberg 2010, 77.)

”Päiväkodissa jutellaan perjantai iltapäivällä lasten viikonloppu suunnitelmista. Sallalle tulee paha mieli keskustelusta, hän kuiskaa hiljaa itsekseen EIKAI TAAS VIIKONLOPPU”. Salla pelkää, että kotona on taas samanlainen tunnelma, kun aina ennenkin.”

4 LASINEN LAPSUUS – NÄKÖKULMA

Lasinen lapsuus - toiminta pyrkii tuomaan esille lapsen asemaa ja selviytymismekanismeja päihdeperheessä. Toiminnan tavoitteena on myös tutkia lapsen kokemusmaailmaa ja pyrkiä ymmärtämään sitä. Se tarjoaa monipuolisia lähteitä aiheen ympäriltä ja nostaa esille tärkeitä asioita. (Lasinen lapsuus, i.a.)

LAPSEN KOKEMUSTEN YMMÄRTÄMINEN

Lapsi on yleensä paljon enemmän perillä ympäristönsä tapahtumista kuin vanhemmat tajuavatkaan, vaikka hänen ymmärryksensä ei aina riittäisikään. Tästä aiheutuu hämmennystä ja tuntemuksia elämän arvaamattomuudesta. Väkivallan ja konfliktitilanteiden todistaminen, kuuleminen tai niissä osallisena oleminen voi olla erityisen haitallista. Lapsi saattaa ottaa kotona erilaisia, monimutkaisia huolehtijan rooleja, mikä tarkoittaa, että hän joutuu käyttäytymään ikäistään kypsemmin. Kodin ilmapiiri voi vaikuttaa merkittävästi koulunkäyntiin ja -menestykseen sekä ystävyysuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Tämä saattaa johtaa eristäytymiseen ja ”lapsuuden menettämiseen”. (Lasinen lapsuus, i.a.)

LAPSEN TUNTEIDEN YMMÄRTÄMINEN

Lapsella voi olla ristiriitaisia tunteita. Hän tuntee rakkautta ja lojaaliutta vanhempiaan kohtaan, jopa väkivaltatilanteessa, mutta myös häpeää, mielipahaa ja paheksuntaa. Lapsi huolehtii paljon enemmän kuin huomaammekaan, ja on erityisen huolissaan, jos hänen vanhempansa terveys, henki tai turvallisuus on vaarassa. Lapsen voi olla vaikea ymmärtää ja hyväksyä, että elämä kotona keskittyy päihteisiin ja/tai väkivaltaan ja vanhempiin. Lapsi voi tuntea voimakkaita menettämisen tunteita. Esimerkiksi vanhempien ollessa fyysisesti tai emotionaalisesti etäisiä lapsi ei pysty olemaan lapsi, koska hän

ikään kuin menettää kotinsa, omaisuutensa ja mahdollisuutensa. Kaikki nämä tunteet kärjistyvät leimautumisen ja salailun myötä. (Lasinen lapsuus i.a.)

SELVIITYMISEN YMMÄRTÄMINEN (COPING)

Lasten selviytymiskeinoissa on runsaasti eroja, riippuen heidän iästään, sukupuolestaan ja kotitilanteen luonteesta. Sisarusten selviytymiskeinot poikkeavat usein huomattavasti toisistaan. Välttely ja levottomuus ovat yleisiä, mikä saattaa tarkoittaa, että tukea ja apua tarvitsevia lapsia on entistä vaikeampi tunnistaa. Tämä taas johtaa voimakkaampaan eristäytymiseen.

On yleistä, että lapsi suojelee muita tai puuttuu usein muiden asioihin. Lapset kertovat usein, että puhuminen jonkun kanssa auttaa ja vaikuttaa positiivisesti heidän selviytymiseensä. (Lasinen lapsuus, i.a.)

TUEN TARPEEN YMMÄRTÄMINEN

Lapset voivat kokea muille puhumisen vaikeaksi. Lapselle avun lähde tai laatu ovat vähemmän tärkeitä seikkoja kuin auttajan persoona ja luonne. Ammattiavun saaminen voi olla vaikeaa lapselle, mutta sitä saatuaan hän usein kokee sen positiiviseksi asiaksi. Moni lapsi kokee epävirallisen avun, esimerkiksi perhe ja ystävät, hyödylliseksi. Lapsi haluaa luottamuksellista tukea, jonka kautta tarjoutuu mahdollisuus päästä pois kotoa, saada olla lapsi, pitää hauskaa ja tavata muita samassa tilanteessa olevia ihmisiä. Lapsi valitsee sanansa tarkkaan kuvaillessaan kotiolojaan. Hän näkee itsensä tiettyssä roolissa ja vastuussa perheestään. Lapsi on hyvin tietoinen siitä mitä hänen ympärillään tapahtuu ja on huolissaan. Lapsi käyttää paljon aikaa tapahtumien ymmärtämiseen ja ratkaisemiseen. Lapsi voi kehittyä hyvin sinnikkääksi, kanavoiden energiansa tulevaisuuden ajatteluun menneisyyteen takertumisen sijaan. On hyvin tärkeää ottaa lapsi mukaan päätöksentekoon, semminkin kun monilla lapsilla on erityistarpeita ja paljon vastuuta. Vuorovaikutuksen puute on avainongelma lapselle, joka tarvitsee ikänsä mukaisia palveluja, mahdollisuuksia ja informaatiota. (Lasinen lapsuus, i.a.)

MITEN LAPSET SELVIÄÄ?

Lapset ovat valmiita kokeilemaan melkein mitä vain saadakseen selvää, mitä heidän ympärillään tapahtuu ja löytääkseen keinoja selvitä. Usein keinot, joiden avulla lapset yrittävät selviytyä, sotkeutuvat heidän monimutkaiseen, herkkään, arvaamattomaan ja epävakaiseen elämäntilanteeseensa. Tämä tarkoittaa sitä, että heidän selviytymiskeinonsa kumpuavat usein ahdistuksen, pelon ja syyllisyyden tunteista. Monista lapsista tuntuu, ja monille on sanottu, että he ovat syyllisiä tilanteeseen. Heidän selviytymiskeinonsa heijastavat tätä. Pienten lasten on vaikeampi löytää tehokkaita selviytymiskeinoja, koska he ovat riippuvaisempia vanhemmistaan ja kotiympäristöstään. Vanhemmilla lapsilla on karkaamisen tai ystäviin, opintoihin, urheiluun ja muuhun kodin ulkopuoliseen tukeutumisen vaihtoehto. Jotkut lapset peilaavat itseään vanhempiansa väkivaltaisuuteen, humalassa olemiseen tai vaihtoehtoisesti uhrina olevan vanhemman käytöseen. (Läsinen lapsuus, i.a.)

” ”Lotta odottaa viikonloppua kovasti. Äiti lupasi lähteä hänen kanssaan lelukauppaan ostoksille, mutta sanookin, ettei jaksakaan lähteä. Lotta on surullinen ja äiti huomaa sen. Hän antaa Lotalle vähän rahaa ja ostaa karkkia lohdutukseksi. Lotta tyytyy karkkeihin, mutta tuntee olonsa pettyneeksi, koska olisi halunnut viettää aikaa äitinsä kanssa”

(Kokemusasiantuntijan tilannekuvaus).

5 LAPSEN ROOLI PÄIHDEPERHEESSÄ

Jotta lapsi jaksaa raskaan arjen päihdeperheessä, hän voi kehittää itselleen selviytymisroolin, jonka avulla hän koittaa vaikuttaa selviytymiseensä ja elämäänsä. Näitä rooleja ovat taakankantajan, syntipukin, unohdetun lapsen tai pellen/maskotin rooli.

TAAKANKANTAJAN ROOLI

- Kantaa liikaa vastuuta muiden asioista.
- Huolehtii kodista, sisaruksistaan sekä vanhemmistaan.
- Käytöstä leimaa ylitunnollisuus, vakavuus ja halu miellyttää aikuisia.
- Saattaa uhriutua ja käyttäytyä ylikorostuneen kiltisti eri tilanteissa.
- Saattaa vaikuttaa muiden silmissä "pieneltä aikuiselta".

MITEN TUKEA LASTA?

- Korostamalla aikuisten ja muiden ihmisten omaa vastuuta
- Rohkaista luovaan toimintaan ja leikkiin
- Tukea lasta sanan "ei" opettelussa
- Tuoda esille, että lapsella on oikeus omiin tunteisiinsa (myös negatiivisiin kuten pelkoon, kiukkuun, suruun jne.) ja niiden ilmaisemiseen.

SYNTIPUKINROOLI

- Tuottaa ulos koko perheen pahanolon ja kärsii usein näkyvästi.
- Nähdään syyllisenä
- Voi vahingoittaa itseään ja muita ihmisiä
- Joutuu usein monenlaisiin vaikeuksiin.
- Uhmaa aikuisia ja saattaa yrittää houkutella muitakin pahantekoon.
- Käytös usein impulsiivista ja jopa aggressiivista.

MITEN TUKEA LASTA?

- Voi auttaa rohkaisemalla rehellisyyteen ja vastuuseen.
- Auttaa oppimaan oikean ja väärän erottelua ja oikeudenmukaista kohtelua.

UNOHDETUN LAPSEN ROOLI

- Sopeutuu ja mukautuu elinympäristöönsä
- Vetäytyy omiin oloihinsa
- Pyrkii olemaan mahdollisimman huomaamaton ja näkymätön ja sitä kautta auttamaan tulehtunutta perhetilannetta.
- Ei tuo esille omia mielipiteitään eikä ajatuksiaan
- Omaa vahvan sisäisen mielikuvitusmaailman

MITEN TUKEA LASTA?

- Lasta voi auttaa korostamalla yhteenkuuluvuutta ja lapsen oikeutta tulla kuul-
luksi ja nähdyksi.
- Voi yrittää kannustaa kaverisuhteiden luomiseen ja ylläpitoon sekä aktiivisuu-
teen ryhmäleikeissä.

PELLEN/MASKOTIN ROOLI

- Kääntää vaikeita tilanteita hauskoiksi ja saamaan muut paremmalle tuulelle.
- Saattaa yrittää kääntää tilanteet vitseiksi
- Voi olla vaikea olla yksin
- Sovittelee usein toisten riitoja eikä halua luoda tai olla läsnä konfliktitilanteissa.

- Näyttää usein ulospäin iloiselta, mutta sisimmässään hän kokee epävarmuutta ja muita haastavia tunteita, joita lapsen on vaikea käsitellä ja kestää.

MITEN TUKEA LASTA?

- Voi auttaa korostamalla lapselle, että vastuu riitojen selvittelystä on aikuisilla ja että on sallittua olla myös vakavana tai hiljaa eri tilanteissa
- Lasta tulee rohkaista ilmaisemaan kaikkia tunteitaan (myös negatiivisia kuten suru, kiukku ja pelko)
- Korostaa lapselle, että hän voi olla osa ryhmää ja tuntea yhteenkuuluvuutta myös ilman hauskuuttajan roolia

Lasten selviytymisroolit eivät aina ilmene näin selkeästi ja suoraviivaisesti kuin edellä mainitussa kappaleessa tuodaan ilmi vaan yhdellä lapsella voi olla useita tapoja selviytyä. Kaikille edellä mainituille rooleille yhteistä on, että lapsi pyrkii roolin avulla tukahduttamaan ja kätkemään aidot tunteensa, turvattomuutensa ja hätänsä sekä vetämään huomion pois todellisesta ongelmasta. Mitä enemmän perheessä on epätasapainoa ja sitä kärjistyneimmiksi roolit voivat muodostua. Roolien ylläpito voi vaikuttaa jopa lapsen kehitykseen, koska roolin ylläpito syö niin paljon lapsen käytössä olevia voimavaroja ja energiaa. (Havio, Inkinen & Partanen 2009, 162–163.)

“Linda haluaa lähteä isän kanssa pulkkamäkeen, koska lunta on vihdoin satanut ja talvi on tullut. Linda yrittää mennä herättämään isää, mutta isä vain nukkuu. Linda koittaa nykäistä isää kädestä varovasti, jolloin isä herää vihaisena ja kiukkuisena. “MITÄ ASIAA” isä tiuskaisee. Linda kertoo haluavansa pulkkamäkeen isän kanssa, mutta isä vain kääntää kylkeä ja jatkaa uniaan. Huoneessa haisee hyvin pahalta ja Linda tunnistaa tuon hajun entuudestaan. Isä haisee hyvin usein sille. Lindaa harmittaa, miksi isä ei lähde pulkkamäkeen ja miksi isä

on niin kiukkuinen? Miksi isä valvoi ja metelöi viime yönä niin paljon?”

(Kokemusasiantuntijan tilannekuvaus).

6 KIINTYMYSSUHTEET LYHYESTI

Tässä vuorovaikutusprosessissa aikuisen kanssa lapsi oppii mm. säätlemään sisäisiä tunnetilojaan sekä ilmaisemaan itseään ja tunteitaan. Erilaiset käsitykset, odotukset ja oletukset omasta sekä muiden käytöksestä lapsi muodostaa kiintymyssuhteissaan. Näiden kokemusten on havaittu olevan tärkeitä lapsen myöhemmälle kehitykselle. (Hourula, Uimonen, 2014.)

TURVALLINEN KIINTYMYSSUHDE

Turvallinen kiintymyssuhde kehittyy lapselle, joka on saanut hyvää hoivaa ja jolla on ollut sensitiivinen vanhempi. Tällöin lapsi on oppinut luottamaan, että hänen tarpeisiinsa vastataan ja vanhempi on vastaanottavainen. Konteksti, jossa tällainen vuorovaikutus tukee kehitystä ja paremman ihmissuhteen syntymistä, muodostuu turvallisuudesta, oikeanlaisesta tuesta sekä vastavuoroisesta mielihyvästä ja asioiden jakamisesta. Tällaisessa kontekstissa lapsen on mahdollista kokea niin syvää luottamusta ja sitoutumista, että kaikki kokemukset sulautuvat yhteen eheäksi ja kehittyväksi itsetuntemukseksi. Tällaiset kokemukset antavat lapselle ydintunteen omasta arvosta; hän tuntee, että häntä rakastetaan ja että hän itse kykenee antamaan vastarakkautta. ne tarjoavat asenteen joka sallii aktiivisen avoimuuden, uteliaisuuden ja tutkimisen. Siitä lapsi saa voimaa, joka auttaa häntä löytämään oman itsensä ja maailmansa. (Hughes, 2011.)

TURVATTOMAT KIINTYMYSSUHTEET

Kiintymyssuhde voi kehittyä turvattomaksi eri tavoin. Välttelevä kiintymyssuhde muodostuu yleensä tunne ilmaisultaan köyhässä perheessä. Suomalaisessa kulttuurissa välttelevä kiintymyssuhde on ollut perinteisesti yleisin. Jos lapsi kokee yhä uudelleen, ettei

hänen tarpeisiinsa vastata eikä niitä tyydytetä, hän sulkeutuu. Lopulta hän menettää kysyn ilmaista tarpeitaan sekä ottaa vastaan rakkautta, huolenpitoa tai hyväksyntää. Koska hänestä tulee välttelevä, hänen kokemaansa turvatonta kiintymyssuhdetta kutsutaan vältteleväksi kiintymykseksi. (Jokinen, 2007, 72–76.)

Kun lapsi ilmaisee hätänsä, äiti tekee velvollisuutensa hoidollisesti, mutta ei lohduta lasta. Kun lapsi on kiukkuinen, vanhempi saattaa poistua tilasta. Lapsi on jatkuvasti varuillaan ja jännittää vanhempiansa tunnetiloja- ja ilmaisuja. Hän yrittää käyttäytyä joko niin, ettei herätä aikuisen suuttumusta tai toisaalta hän saattaa liioitella omia tunteitaan, jotta saisi aikuisen huomion. (Rautanen, 2015.)

Ristiriitainen kiintymyssuhde syntyy, jos lapsen tarpeisiin vastataan epäjohdonmukaisesti. Joskus lapsen tarpeisiin reagoidaan, joskus ei. Lopulta lapsi menettää luottamuksen hoitajiinsa ja yhteyden omiin tunteisiinsa. Hän ei enää luota tunteisiinsa, koska niiden ilmaiseminen on aiheuttanut hoitajissa niin ristiriitaisia reaktioita. (Jokinen, 2007, 72–76.)

Kaoottinen kiintymyssuhde syntyy ihmiselle, joka on lapsena joutunut kaltoinkohdelluksi. Vanhemmat ovat olleet epäluotettavia tai jopa vaarallisia lapselle. Usein perheessä on päihde -ja/ tai mielenterveys- ongelmia sekä väkivaltaa. (Rautanen, 2015).

“Topias on kotonaan usein yksin. Vanhemmat ovat tapansa mukaan perjantai- iltana jättäneet Topiakselle elokuvan pyörimään ja lähteneet ulos. Topias on surullinen ja ikävöi vanhempiaan. Vanhemmat eivät koskaan ehdi leikkiä hänen kanssaan ja viikonloppuisin, he ovat hyvin outoja. He puhuvat hassuja ja ovat kovaäänisiä”

(Kokemusasiantuntijan tilannekuvaus).

7 PÄIVÄKODIN ROOLI

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulee olla perillä ajantasaisista lakimuutoksista ja asetuksista, jotka ohjaavat heidän työtään ja toimintaa. On tärkeää tietää, miten esimerkiksi uutta varhaiskasvatussuunnitelmaa sovelletaan käytännön toimintaan päiväkodeissa. Alla muutamia merkittäviä työtä ohjaavia lakeja:

Lastensuojelulain hengen mukaan päivähoidon toiminta perustuu vanhempien tukemiseen kasvatustyössä niin että avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia ja lapsen etu huomioidaan kaikessa toiminnassa. Lapsen ikätasoinen osallisuus ja kuunteleminen ovat päätöksenteossa ensiarvoisen tärkeitä, koska ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä tehdään yhdessä lapsen ja perheen kanssa.

Ennaltaehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan kaikkia niitä toimia kunnan perus- ja erityispalveluissa, joilla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Lasten päivähoito kuuluu äitiys- ja lastenneuvoloiden, terveydenhuollon, koulujen ym. ohella peruspalveluihin, joissa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä toteutetaan jatkuvasti. Näiden kaikkien antama tuki on ennaltaehkäisevää silloin kun lapsella tai perheellä ei ole lastensuojelun asiakkuutta. Jos perheellä taas on lastensuojelun asiakkuus, luetaan toimijoiden tarjoama sama tuki lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojelutyöksi, joka perustuu asiakassuunnitelmaan. Päivähoito on perustehtäviensä eli hoidon, opetuksen ja kasvatuksen sekä vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön kautta, myös tärkeä ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön toteuttaja, koska päivähoidon henkilöstö on perheiden arjessa jatkuvasti läsnä niin hyvinä kuin huonoinakin hetkinä. Perheissä tapahtuvien muutosten tilanteissa päivähoidosta voi tulla lapselle tärkeä turva.

Varhaiskasvatus tehtäviä ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä ovat syrjäytymisen ehkäiseminen havaitsemalla muun muassa oppimisvaikeudet mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä kotikasvatuksen tukeminen. Varhaiskasvatuksen perushoito, päivä-

rutiinit, ihmissuhteet, turvallinen ympäristö ja pedagoginen toiminta antavat lapselle tarvittavan tuen jopa tilanteessa, jossa päiväkotitoiminta toimii lastensuojelullisena tukitoimena. Päivähoito tuottaa hyvää sosiaalityötä ja syrjäytymisen ehkäisyä toteuttamalla omaa perustehtäväänsä laadukkaasti. Monien erilaisten ongelmien kanssa kamppailevat perheet tarvitsevat monenlaista apua eri tahoilta, päivähoidon tulee keskittyä lapsen hyvinvointiin sekä kasvun ja kehityksen tukemiseen. (Koivunen 2009,16.)

Haastattelemamme kaksi terveydenhoitajaa kokosivat yhdessä vastaukset kysymyksiimme. Halusimme nostaa esille yhteistyön merkityksen ja kysyimme terveydenhoitajilta mitä he toivoisivat päiväkodilta yhteistyöhön liittyen. Terveydenhoitajat toivat esille toivovansa huolen herätessä perheestä, puheeksi otto aloitettaisiin jo päiväkodissa ja huoli nostettaisiin esille suoraan vanhempien kanssa. Myös tarvittavat jatkotoimet kuten lastensuojeluilmoitus, tulee muistaa. He toivoivat, että jos perheen tilanteessa tapahtuu jokin muutos, kuten päihdeiden käyttö tulee ilmi, päivähoitaja tai sosiaalitoimistosta ilmoitettaisiin asiasta myös neuvolaan. Lisäksi he toivat vielä esille lapsen ja perheen havainnoinnin tärkeyden varhaiskasvatuksessa (päivähoito tapaa lasta päivittäin / neuvolassa mahdollisesti vain kerran vuodessa). (Henkilökohtainen tiedonanto 2017.)

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulisi tuntea yleisesti millaisia paineita nykyperheet kohtaavat arjessaan pystyäkseen tarjoamaan sopivaa tukea. Perheiden arkea voivat vaikeuttaa ihmissuhteisiin, vanhemmuuteen, kiireeseen ja talouden hallintaan liittyvät kuormitustekijät. Vakavia uhkia perheiden hyvinvoinnille ovat päihde- ja mielenterveysongelmat, väkivalta sekä parisuhdeongelmat. (Määttä, Rantala 2010, 82.)

”Lastentarhanopettaja kertoo, että jos henkilökunta huomaa että vanhemmilla tai vanhemmalla on päihdeongelmaa niin tuoda se huoli esille lapsen hyvinvoinnin kautta eli mikä on niin kuin lapsen etu siinä tilanteessa. Meidän tehtävä on oikeastaan vaan ohjata mihin tukipalveluihin niinkuin meidän tehtävä on kuitenkin varhaiskasvatus, meidän tehtävä on tietää ja tuntea tukiverkosta sillä tavalla että me osataan sitten ohjata perhettä”.

(Henkilökohtainen tiedonanto 2017.)

8 MITEN TUNNISTAA PÄIHDEPERHEEN LAPSI?

Mitään yksiselitteisiä oirekuvauksia tai merkkejä ei ole olemassa, mutta ammattilaiset ovat havainnoineen joitakin toistuvia tunnusmerkkejä. Monet lasten oireista saattavat kertoa muun tyyppisistä perheongelmista, kuin päihdeongelmasta. Ongelman salailu, piilottelu ja vähättely vain pahentavat ja kärjistävät ongelmaa. Juomisjaksojen välillä lapset voivat hengähtää, mutta päihdeongelman aiheuttamista riidoista ja jatkuvasta varuillaanolosta ei ole taukoa. Ongelmasta ei juuri koskaan käydä keskustelua lasten kanssa, vaan oletetaan kapeakatseisesti, ettei lapset tajua päihdeongelman vaikutuksia. Lapset eivät aina ymmärrä päihteiden käytön leimaavan vanhempiensa suhdetta, joten heidän on vaikea käsittää vanhempien riitelyä ja kireää tunnelmaa kotona. (Kantola 2004, 58.)

ULKOISET TUNTOMERKIT, JOISTA VOI HUOMATA VANHEMPIEN HAITALLISEN PÄIHTEIDEN KÄYTÖN, JOKA VAIKUTTAAP LAPSEEN

Leikit, puheet, piirustukset voivat sisällöltään vihjata vanhemman päihteiden käytöstä

- Yksinäisyys ja ihmissuhteiden vähyys
- Vetäytyminen
- Takertuminen tai leimaantuminen aikuiseen, esimerkiksi varhaiskasvatuksen työntekijään
- Liiallinen vastuuntunto
- Levottomuus ja huomionhakuisuus
- Huono itsetunto
- Psykosomaattiset oireet kuten uni- tai syömishäiriöt,
- Poissaolot ja myöhästymiset

- Pää- ja/tai vatsakivut
- Huolimaton ulkonäkö esim. likaiset tai rikkiäiset vaatteet tai vuodenaikaan nähden väärä tai puutteellinen vaatetus
- Todella nälkäinen usein
- Korostunut huoli sisaruksista ja vanhemmista/vanhemmasta
- Lapsi ei halua lähteä kotiin
- Lapsi on aggressiivinen tai itsetuhoinen.
- Lapsi käyttäytyy ikätasoonsa nähden lapsellisesti.
- Lapsi ei pysty hyväksymään sääntöjä ja rajoja. Näyttää, ettei lapsella ole koskaan ollut niitä.

MUISTATHAN KUITENKIN:

Perheessä saattaa olla jokin lyhytkestoinen haastava elämäntilanne meneillään, joka ilmenee edellä mainituin tuntomerkein lapsessa. Työntekijöiden tulee muistaa, että nämä merkit eivät välttämättä kerro päihdeongelmasta perheessä.

9 MITEN TYÖNTEKIJÄ VOI AUTTAA LASTA KONKREETTISESTI?

- KUUNTELE LASTA HERKILLÄ KORVILLA (HUOM MYÖS LAPSEN VIHJAUKSET)
- OHJAA LAPSI PUHUMAAN KAHDEN KESKEN
- ANNA LAPSELLE MAHDOLLISUUS TUNTEA KAIKKI HÄNEN KOKEMANSA TUNTEET
- ROHKAISE TULLA PUHUMAAN, KUN LAPSELLA ON MURHEITA TAI HUOLIA
- OTA HUOMIOON LAPSEN IKÄ-KEHITYSTASO
- ANNA LAPSELLE MAHDOLLISUUS PUHUA HÄNEN KOKEMUKSISTA JA TUNTEISTA
- ANNA LAPSELLE AIKAA ASIOIDEN JA TUNTEIDEN KERTOMISEEN, KOKO ELÄMÄNSÄ KOETTUJA TUNTEITA JA KOKEMUKSIA EI TARVITSE/PIDÄ KERTOAA HETI, AJAN KANSSA, ASKEL KERRALLAAN

- VAPAUTA LAPSI VÄÄRÄSTÄ SYYLLISYYDESTÄ
- TAKAA LAPSELLE MAHDOLLISUUS KERTOA HUOLISTAAN
- AUTA LASTA TUNTEIDEN NIMEÄMISESSÄ JA PURKAMISESSA
- KOROSTA LAPSELLE, ETTÄ KAIKKI TUNTEET OVAT SALITTUJA
- KESKUSTELE LAPSEN KANSSA SIITÄ, MITÄ LAPSI VOI TEHDÄ, KUN VANHEMPI SEURAAVAN KERRAN JUO LIIKAA
- **TARPEEN TULLEN TEE LASTENSUOJELUILMOITUS!**

10 KUINKA TEHDÄ LASTENSUOJELU ILMOITUS?

Muistathan lain määräämän ilmoitusvelvollisuuden

Jonkin seuraavista tahoista palveluksessa tai luottamustoimessa oleva, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimiva sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

” Lastensuojeluasia tulee vireille, kun lapsi, lapsen huoltaja tai joku muu lapsesta huolissaan oleva henkilö on yhteydessä puhelimitse tai kirjallisesti lastensuojeluun. Ilmoitusvelvollisen viranomaisen tulee tehdä lastensuojeluilmoitus myös ennakollisesti, kun on perusteltu syy epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia heti syntymänsä jälkeen. ”

Kuopion kaupunki, 2017.

Lastensuojeluilmoituksen voi myös tehdä puhelimitse:

044 718 3729 ma,ke,to ja pe klo 9.15-15.30

Tiistaisin klo 10.00-15.30.

Virka-ajan ulkopuolella kiireelliset lastensuojeluasiat sosiaalipäivystys puh. 112.

Viranomaisilta odotetaan sähköistä lastensuojeluilmoitusta.

- **Käytäthän esisijaisesti viranomaisnumeroita**
- **Muistathan hyödyntää konsultaatio mahdollisuutta moniammatillisista verkostoista.**
- **Muistathan, että pelkästään huoli lapsesta tai perheestä riittää ilmoituksen tekemiseen. Sinun ei tarvitse tietää varmuudella mitään tilanteesta.**

11 KUN LAPSI OTTAA VANHEMMAN PÄIHDEONGELMAN PUHEEKSI

Jos lapsi ottaa perheenjäsenensä päihdeongelman puheeksi tai jos otat itse sen puheeksi lapsen kanssa, älä poistu lapsen luota ennen kuin olet sanonut:

- lapsen tehneen oikein kertomalla asiasta ja hakemalla perheelle apua.
- ettei päihdeongelma ole koskaan lapsen syytä, eikä sitä tarvitse hävetä.
- että päihdeongelma on sairaus, johon vanhempi tarvitsee sairautta ymmärtävän aikuisen apua.
- ettei ole lapsen tehtävä pitää huolta vanhemmista tai kodista
- että aiot auttaa häntä ja hänen perhettään tai hakea apua perheelle, lapselle tulee korostaa, että häntä ei jätetä yksin asian kanssa tulevaisuudessa.
- kertoa mistä saa apua hätätilanteessa. (Holmberg, 2003.34-35.)

Anna lopuksi lapselle tunnustusta hänen rohkeudestaan kertoa asiasta ja tee lapsen kanssa konkreettinen turvasuunnitelma. Turvasuunnitelma on suunnitelma, jonka mukaan lapsi toimii, jos perheessä syntyy akuutti kriisitilanne. Lapsi voi esimerkiksi soittaa isovanhemmalle, mennä naapurille tai kaverille tai soittaa lasten auttavaan puhelimeen. Turvasuunnitelma luo turvallisuuden tunnetta, koska siinä tehdään yhdessä lapsen kanssa selkeät toimintaohjeet pelottavien tai vaarallisten tilanteiden varalle. Turvasuunnitelmaa tehdessä annat lapselle viestin siitä, että hädän hetkellä saa apua ja on oikein hakea apua itselleen ja perheelle. (Holmberg, 2003.34-35.)

Holmberg korostaa kirjassaan, että kun keskustele lapsen kanssa vanhemman päihdeongelmasta, vältä negatiiviseen sävyyn puhumista lapsen vanhemmasta. Lapsesta saattaa silloin tuntua kuin moittisit häntä. Vanhemman mustamaalaaminen satuttaa aina lasta. Jos lapsi havaitsee, että hänen vanhemmasta puhutaan pahaan sävyyn, saattaa lapsi vetäytyä ja sulkeutua tilanteessa. Tyypillistä on, että lapsi lupaa kertoa sinulle salaisuutensa, jos et kerro siitä kellekään. Älä sorru lupaamaan vaitioloasi, vaikka kuinka toivoisit lapsen avautuvan sinulle. Jos lupaat ja petät lapsen luottamuksen, vahvistat vain lapsen käsitystä siitä, ettei kehenkään voi luottaa. (Holmberg 2003.34-35.)

12 LAPSEN AUTTAMISEN KEINOJA JA TYÖVÄLINEITÄ

SADUT JA TARINAT

Sadut ja tarinat ovat tutkitusti oiva tapa auttaa lasta käsittelemään vaikeita ja kipeitä asioita. Niiden avulla lapsi voi lisätä omaa ymmärrystään suhteessa aikuisten maailmaan. Sadun kautta lapsi voi lähestyä turvallisesti todellisuuden asioita ja kysymyksiä mitä voi olla muuten elämässä vaikea kohdata. Nykyään puhutaan ns. tunnetarinoista, joilla tarkoitetaan tietynlaisia täsmä tarinoita. Niiden tarkoituksena on toimia ikään kuin keskustelunavauksena jotka johdattelevat lapsen hänen omia kokemuksiaan vastaavaan tunnemaailmaan. Kun sadun kautta tuodaan esille päihdeongelma, kielen metaforien maailma antaa lapselle hyvän mahdollisuuden puhua ongelmistaan myös tiedostamattomasti satuhahmojen kautta. Etäisyys lisää turvallisuuden tunnetta varsinkin silloin kun

lapsi on vielä epävarma siitä, saako asiasta puhua. Satuhahmojen kautta voidaan tuoda esille kaikenlaisia tunteita ikään kuin satuhahmojen tunteina, jopa vihaa, pelkoa ja häpeää. (Holmberg 2003, 39–42.)

Lapsen elämää päihdeperheessä koskettavasti kuvaava Pikku-ketun salaisuus - satu löytyy lasinen-lapsuus sivustolta.

PIKKU KURRE- SATUKIRJA

- johdattelee lapsen päihteiden väärinkäytön, petettyjen lupausten, yksinäisyyden ja pelkojen maailmaan. Eläinten maailmaan sijoitettu, koskettava tarina perheen päihdeongelmasta antaa lapselle mahdollisuuden purkaa omaa tilannettaan ja pahaa oloaan kirjan avulla yhdessä aikuisen kanssa. Kirja kannustaa puhumiseen ja tarjoaa ratkaisumallin lukkiutuneen tilanteen ja perheen salaisuuden purkamiseen. (Holmberg 2003. 39.)

NALLE KORTIT JA NIIDEN KÄYTTÖMAHDOLLISUUKSIA

Pesäpuu ry:n Nallekortit sisältävät 50 korttia, joiden kuvissa karhut ilmentävät erilaisia tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. Kortit toimivat keskusteluiden tukena, kun käsitellään lasten, nuorten tai vanhempien kanssa perhe-elämää, ihmissuhteita, tunteita ja persoonallisuudenpiirteitä. Nallet soveltuvat keskustelun virittäjäksi esimerkiksi tunnetyökentelyyn. Korttien avulla voi avata vuoropuhelun, käsitellä ongelmia, muutoksia ja tulevaisuuden suunnitelmia sekä edistää osallistujien itsetuntemusta. Nalleja voi esimerkiksi käyttää alkulämmittelynä, kun ollaan aloittamassa tapaamista tai keskustelun virittäjänä, kun tilanne lukkiutuu tai puheenaiheet käyvät vaikeiksi tai epämiellyttäväiksi. (Terveyden - ja hyvinvoinnin laitos i.a.)

1) SADUTTAMINEN

Lapsi saa kertoa jollakin teemalla oman sadun korttien avulla. Otsikkona voi olla esimerkiksi Nallen oma iltasatu tai lapsen itsensä keksimä otsikko. Aikuinen kirjaa sen sanasta sanaan ylös. Sen jälkeen satu luetaan lapselle ja lapsi saa itse vielä korjata ja tarkistaa, kirjoittiko aikuinen tekstin niin kuin hän sen halusi. Annetaan satu lapselle muistoksi. Lapsi voi sen jälkeen vielä halutessaan kuvittaa oman satunsa.

1) NÄYTELMÄ- LEIKKI

Lapsi voi esittää Nalleteatteria korttien avulla. Aikuinen voi joko osallistua kiinnostuneena katsojana, tai olla mukana leikissä. Lapsi voi antaa aikuiselle roolin ja käsikirjoittaa esityksen. Näytelmän avulla voidaan käsitellä päivän tapahtumia tai mitä vaan lapsesta herääviä ajatuksia.

2) TOISEN ASEMAAN ASETTUMINEN

Pohditaan yhdessä lasten kanssa, miltä esimerkiksi kiusattuna olevasta mahtaa tuntua ja valitaan yhdessä sopivia kortteja. Sen jälkeen lapset saavat valita kortteja, jotka voisivat kuvata kiusaajan tunteita. Sen jälkeen pohditaan, millaiset kortit valitaan, jos kiusaaminen loppuu ja saadaan selvitetynksi. Lapset saavat myös keksiä keinoja, joiden avulla muutos voisi tapahtua.

3) ELÄMÄNI- PUU

Elämäni puu on puun muotoinen verkostokartta pienille lapsille, joka auttaa pieniä lapsia hahmottamaan ja kuvaamaan ihmissuhteitaan sekä niihin liittyviä tunteita. (Pesäpuu ry i.a.)

4) ERILAISET TOIMINALLISET TEHTÄVÄT JA LEIKIT

Erilaiset leikit ja toiminnalliset tehtävät saattavat avata työntekijälle hyvin lapsen kokemusmaailmaa perheestään. Näitä keinoja ovat esimerkiksi musiikki, kuvataide, draama, askartelu, nukketeatteri. lapselle on ominaisempaa lähestyä kipeitä asioita toiminnan kautta kuten leikin kautta. Toiminnallisuus mahdollistaa pitempiaikaisen keskittymisen ja luova tekeminen korvaa sanoja, joiden löytäminen voi olla haastavaa alle 10-vuotiaille lapsille. luovan tekemisen ja leikin kautta lapsi saa työstää kokemuksiaan ja oppia tutussa maailmassa, jossa voi uskaltaa enemmän. (Holmberg 2003, 40–41.)

13 TUNNEHARJOITTELUA

Mitä tunnetaidot ovat?

Lapsi, joka on elänyt vaikeissa olosuhteissa, tarvitsee usein apua tunnetaitojen työstämisessä. Tunnetaidot ovat elämän perustaitoja, joilla on suuri merkitys lapsen psyykkiseen vointiin. Hyvät tunnetaidot toimivat suojaavina tekijöinä muun muassa syrjäytymistä vastaan. Ne auttavat käsittelemään, ymmärtämään, jakamaan omia kokemuksia sekä luomaan terveitä ihmissuhteita.

Miten niitä voi harjoitella/kehittää?

Tunnetaitojen oppiminen edellyttää aikaisemmin opittujen kielteisten tai epäsovinnaisten tunnereaktioiden tunnistamista ja niiden korvaamista uusilla, monipuolisimmilla ja joustavimmilla tavoilla. Tunnetaitojen harjoittelu vaikuttaa neurologisella tasolla aivojen toimintarakenteen uudelleen muokkaamiseen eli kyse ei ole kokonaan pelkästään mallioppimisesta.

Tunnetaitoja voi opettaa leikkimällä ja erilaisten harjoitusten avulla, jotka on suhteutettu lapsen ikään ja kehitystasoon.

Esimerkkejä tunnetaitoja kehittävästä leikeistä ja tehtävistä

- Mieti yhdessä, mitä eri tunteita on olemassa. pyydä lasta valitsemaan kullekin tunteelle oma väri ja sitten maalaamaan tunteiden väritaivas. Tehtävän voi toistaa aika ajoin ja samalla seurata, tapahtuuko lapsen tunnetiloissa muutosta. muista mainita, että kaikenlaisia tunteita saa ilmaista, myös vihaa.
- Piirrä lapsen kanssa paperille iso sydän. Pyydä lasta värittämään sinisellä se osa sydäimestä, joka on surullinen, punaisella se osa, joka on onnellinen, mustalla se osa, joka pelkää ja vihreällä se osa, joka ei oikein tiedä, miltä tuntuu. Tämän jälkeen voit keskustella lapsen kanssa eri väreistä hänen piirustuksessaan ja siitä, mitkä asiat hänen elämässään ovat johtaneet näiden tunteiden kokemiseen.
- Ohjaa lasta leikkaamaan lehdistä kuvia ihmisistä nauramassa, itkemässä, vihaisina jne. Pyydä lasta liimaamaan kuvat paperille ja kirjoittamaan kuviin liittyvien tunteiden nimet kuvien alapuolelle. Jos lapsi ei tunnista tunnetta, voit auttaa häntä siinä. Voit jatkaa tehtävää juttelemalla lapsen kanssa siitä, milloin ja missä tilanteissa ja itse on ollut samalla tavalla. iloinen, innostunut, surullinen, pelossaan jne. (Holmberg 2003, 42–43.)

13.1. ITSESÄÄTELYTAIDOT

Lapsen itsesäätelytaidot syntyvät vuorovaikutuksessa lapsen ja ympäristön välillä. Itsesäätelytaitojen kehittymistä voidaan tukea luomalla lapselle selkeät rajat, säännöt ja rutiinit. Lisäksi tunteiden tunnistaminen ja niistä puhuminen tukevat lapsen itsesäätelytaitojen kehitystä. Lapsi voi myös sanoittaa tapahtumat ääneen, joka kehittää lapsen sisäistä puhetta. Aikuinen auttaa lasta nimeämällä ja kuvailemalla asioita ja antaa lapsen ratkoa ongelmia omien taitojensa ja resurssiensa puitteissa.

LAPSEN ITSESÄÄTELYN JA KEHITYKSEN TUKEMINEN KOTONA JA PÄIVÄKODISSA

- Keskity kuuntelemaan ja huomioimaan lapsen viestit
- arvosta lapsen mielipiteitä ja osallisuutta
- ole sensitiivisesti läsnä ja herkkä lapsen tarpeille
- kehu lapsen onnistumista vilpittömästi

VARMISTA, ETTÄ LAPSI YMMÄRTÄÄ VIESTISI:

- menemällä hänen luokseen
- hakemalla katsekontakti
- kutsumalta nimellä
- koskettamalla

TOIMINTA, JOKA EDISTÄÄ LAPSEN ITSESÄÄTELYTAITOJEN KEHITYMISTÄ VARHAISKASVATUKSESSA

- draamakasvatus
- vuorovaikutusleikit
- voimavarakeskeinen työotteen käyttö
- tunnekasvatus
- huumori
- yksilöllinen huomiointi
- toiminta ohjaus tarvittaessa
- katsekontakti, syli ja hellä, lämmin kosketus

13.2 SELVIITYMISKEINOJEN JA ITSESUOJELUN HARJOITTELU

Mitä ne ovat?

- Päihdeperheessä eläneelle lapselle on ensisijaisen tärkeää palauttaa turvallisuuden tunne. Itsesuojelun oppiminen kasvattaa turvallisuuden tunnetta sekä uskoa omiin voimavaroihin ja oikeuksiin. Ihanteellisinta psyykeen kannalta olisi, jos lapsella olisi hyvät valmiudet kohdata tulevaisuuden haasteita, eikä maailmaa näkisi ainoastaan pelottavana, epäoikeudenmukaisena ja pahana paikkana. Päihdeperheessä tai muussa perheissä joissa esiintyy lapsen kaltoinkohtelua, voi lapselle syntyä pitkäaikaista kädettömyyden tunnetta oman elämänsä suhteen. Tämä tunne voi seurata vielä aikuisuudessakin. Ihminen ei tällöin usko voivansa vaikuttaa ja hallita omaa elämäänsä. (Holmberg 2003, 44–45.)

Esimerkkejä leikeistä ja tehtävistä selviytymiskeinojen lisäämiseksi ja turvallisuuden tunteen palauttamiseksi

- keskustele lapsen kanssa hänen omista selviytymiskeinoista. Voit kysyä esimerkiksi mitä lapsi tekee vaikeissa tilanteissa tai mikä auttaa, kun lasta pelottaa kovasti. Mieti yhdessä lapsen kanssa, mitä muuta voisi tehdä ja mikä muu voisi auttaa. Muista korostaa lapselle, että hänen ei tarvitse selviytyä yksin, vaan hänellä on aina joka tilanteessa oikeus turvautua aikuisen apuun.
- auta lasta tunnistamaan selviytymiseen liittyviä vahvuuksia itsessään ja turvautumaan niihin. Voitte vaikka näytellä tai piirtää lapsen vahvuuksia ja miettiä, miten niihin voi turvautua. jos lapsen on vaikeaa nimetä omia vahvuuksiaan, voit auttaa häntä siinä käyttämällä hyväksi esimerkiksi vahvuuskortteja. (Holmberg 2003, 44–45.)

13.3. ITSETUNNON JA MINÄKÄSITYKSEN VAHVISTAMINEN

Mitä ne ovat?

Lapsen minäkäsitys muodostuu hänen läheisissä ihmissuhteissa. Näiden rinnalla on myös muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen minäkäsitykseen, esimerkiksi elämäkokemukset. Varhaisten ihmissuhteiden merkitystä lapsen kehitykselle ei tule ikinä vähätellä, nimenomaan näissä ihmissuhteissa lapselle syntyy peruskäsitys itsestä ja siitä onko hän hyväksytty, tärkeä ja rakastamisen arvoinen vai huono, arvoton ja merkityksetön. Vanhemmat tai muut lapsen lähihoitajat toimivat ikään kuin peilinä, josta lapsi heijastaa kuvaa itsestään ja omasta arvostaan. Itsetunto on minäkäsityksen osa, jonka tehtävänä on arvioida, miten paljon tai miten vähän ihminen antaa itselleen arvoa tai miten kykenevä hän kokee olevansa. Päihdeperheessä kasvanut lapsi tarvitsee aikuiselta tukea myönteisemmän minäkäsityksen ja paremman itsetunnon saavuttamiseksi. Hyvä itsetunto ja positiivinen minäkäsitys ovat merkittäviä tekijöitä myöhempien ongelmien ennaltaehkäisyssä näkökulmasta. (Holmberg 2003, 45.)

Esimerkkejä leikeistä ja tehtävistä lapsen itsetunnon ja minäkäsityksen kasvattamiseen.

- Muista kehua ja antaa tunnustusta lapselle. Voit tehdä esimerkiksi pieniä hymysuita tai kirjoittaa jonkun pienen myönteisen palautteen lapselle. Auta lasta oppimaan ottamaan vastaan myönteistä palautetta. Osalla lapsista on alhainen itsetunto, että he epäilevät kehun aitoutta ja sanojan vilpittömyyttä. Joskus lapsi saattaa jopa suuttua palautteen antajalle. Tärkeintä on, että lapselle tulee tunne, että hän on tärkeä ja ihana ainutlaatuinen ihminen. Tärkeää on myös huomioida, että ei kehuta ainoastaan onnistuneen suorituksen tai osaamisen mukaan vaan lapsi itsenään on jo myönteisen palautteen ansainnut.
- Rohkaise lasta kokeilemaan uusia asioita, joissa hän saa onnistumisen kokemuksia. Lapselle voi ihan konkreettisesti järjestää onnistumisen kokemuksen tarjoa-

via tilanteita päiväkodin arjessa. vahvistaessasi lapsen itsetuntoa anna hänelle aluksi sopivan vaikeita haasteita, joissa hän joutuu ponnistelemaan, mutta jotka hän varmasti taittaa. myöhemmin on myös tärkeää, että lapsi opettelee kohtaamaan myös pettymyksiä ja epäonnistumisia. Niiden aika ei kuitenkaan ideaali tilanteessa, olisi ennen kuin lapsen itsetunto on kasvanut tarpeeksi vahvaksi kestääkseen ne.

- Anna lapselle askartelemasi taulu, jonka keskelle olet laittanut hänestä piirtämäsi kuvan, tai hänen valokuvansa, jos sellainen on saatavilla. Kirjoita sydämen ympärille myönteisiä havaintoja ja adjektiiveja lapsesta joilla haluat kuvailla häntä. laita taulu kehyksiin tai raameihin tai päällystä se kontaktimuovilla, jotta se säilyy pitkään. Näin lapsella on muisto, joka muistuttaa häntä hänen hyvistä puolista ja vahvuuksista. Lapsi voi laittaa sen kotona, vaikka seinälle. (Holmberg 2003 46–47.)

14 HUOLI PUHEEKSI VARHAISKASVATUSTYÖSSÄ

Varhainen puuttuminen yksilötasolla tarkoittaa toimimista mahdollisimman varhain ja avoimesti heti, kun työntekijällä on herännyt huoli lapsesta tai perheestä. Varhainen puuttuminen pyritään toteuttamaan mahdollisimman hyvässä yhteistyössä perheen kanssa luottamuksellisuutta korostaen. On tärkeää muistaa, että vanhempi ensisijaisesti tuntee lapsensa parhaiten ja voi olla hyvin herkillä, jos toinen työntekijä puuttuu lapsen kasvatus asioihin. Tämän vuoksi, kun varhainen puuttuminen on ajankohtaista, tilannetta lähestytään hyvin hienovaraisesti ja avoimesti, kuitenkin loukkaamatta ketään. Varhaisen puuttumisen toimenpitein pyritään vähentämään tai poistamaan kokonaan työntekijän huoli lapsesta tai perheestä. (Huhtanen 2004, 203–).

”Minä en oikeastaan koe sitä vaikeaksi että en ole ikinä ehkä kokenut ja olen niin monta vuotta tehnyt töitä jo että aina sellaisissa ryhmissä ja paikoissa että minulle sattunut paljon asiakkaaksi tällaisia paljon tukea tarvitsevia vanhempia niin ihan samalla tavalla heille juttelen kun kaikille muillekin ja asiat on asioita ja jotenkin tykkään että semmoinen suora puhe tai aikainen kysyminen ja puuttuminen on toimivin tapa ja useimmiten vanhempien kanssa onki sitten ihan semmoinen avoin ja luottamuksellinen suhde (Henkilökohtainen tiedonanto 2017.)

Merkkejä turvattomasta vanhemmuudesta ja vanhemmuuden tuen tarpeesta voivat olla esimerkiksi vanhemman vaikeudet asettaa rajoja lapselle, jolloin kiukutteleva lapsi saa päiväkotiin tullessaan ja lähtiessään tahtonsa läpi esimerkiksi pukeutumistilanteissa. Merkkejä vanhemman elämänhallinnan puutteellisuudesta voivat olla lapsen hyvin epä säännölliset hoitoajat ja tilanteet, joissa lasta hakevat tai tuovat aikuiset vaihtuvat todella tiheästi. Voi olla myös tilanne, jossa varhaiskasvattaja ei edes tiedä, kuka lasta on tulossa hakemaan päivähoidosta, koska vanhemmat eivät ole ilmoittaneet mitään henkilökunnalle. Pitkään jatkuneet ongelmat lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa voivat tuottaa lapselle vaikeuksia kiintymyssuhteen muodostamisessa, jolloin vaikeudet heijastuvat suoraan lapsen käyttäytymiseen ja tunnesuhteisiin. Pienten lasten oireilu voi näkyä lasten itkuisuutena arjen erilaisissa vuorovaikutustilanteissa kuten nukkumis- ja ruokailu tilanteissa tai reagoimattomuutena vanhemman lähtöön tai tuloon. Lapsi saattaa myös oireilla olemalla iloton, huomattavan kiltti, itkuton sekä apaatinen. Vakava vauva joka ei reagoi millään tavalla ihmisen kontaktiin, on aina huolestuttava ja siihen on puututtava välittömästi. Tällaiset lapset vetäytyvät vuorovaikutuksesta myös työntekijöiden ja muiden ryhmän lasten kanssa toimiessaan ja sulkeutuvat omaan yksinäisyyteensä. (Räihä 2001, 71–79.)

Päiväkodin työntekijät miettivät usein syytä, minkä perusteella voisi olla yhteydessä lastensuojeluun konsultaatio mielessä. Pohdinnan syynä voi olla pelko, että työntekijä, joka on myös ammatti-ihminen, on yhteydessä liian pienen asian takia. Konsultaatio-apua voi kuitenkin pyytää aina, kun asiat eivät suju toivotulla tavalla lapsen ja perheen

kohdalla. Riittäväksi perusteeksi puuttua lapsen ja perheen asioihin lasten suojelullisesti riittää esim., että vanhemmilla on sellaisia ongelmia, jotka estävät vanhemmuuden toteutumisen riittävän hyvin. Tilanne täytyy silloin punnita ja arvioida yksilökohtaisesti. Samalla lastensuojelun sosiaalityöntekijä kartoittaa, mikä vanhemman käyttäytymisessä on sellaista, johon täytyy puuttua lastensuojelun näkökulmasta. (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä, 2009, haastattelu. Tarja Andressonin ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä ”Päiväkodin yhteistyötahoja perheen tukemiseen ja auttamiseen” 2010.)

Huolen vyöhykkeistö on Arnkilin, Eriksonin ja Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen yhteistyössä kehittämä apuväline haastaviin tilanteisiin lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleville. Sijoittamalla itsensä vyöhykkeistölle työntekijän on mahdollista arvioida oman huolensa astetta, auttamismahdollisuuksiaan ja moniammatillisen yhteistyön mahdollista tarvetta. Huolen vyöhykkeistölle sijoitetaan työntekijä ja huoli, ei lasta tai perhettä. Vyöhykkeiden rajapinnat ovat joustavat ja aina tulee pitää mielessä, että huoli on subjektiivinen kokemus. Tämän takia eri työntekijöillä saattaa olla samasta lapsesta tai perheestä eri vyöhykkeille asettuva huoli. On myös muistettava, että jokainen kokee eri tavalla huolen tunteen, joten aina kaikki ei ole niin yksiselitteistä. On myös aikoja, jolloin perheissä on tilanne, jolloin lapsen tarpeita ei vaan yksinkertaisesti voida vastata niin hyvin, kun pitäisi esimerkiksi äkillinen vanhemman sairaus, vakava masennus yms. (Eriksson, Arnkil 2005, 25–27.)

EI HUOLTA	PIENI HUOLI		HUOLEN HARMAA VYÖHYKE		SUURI HUOLI	
1	2	3	4	5	6	7
Ei huolta lainkaan.	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin* lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi/nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti	Huoli erittäin suuri: lapsi/nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot lopussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti

Huolen vyöhykkeistö on työvälineenä käytössä myös Kuopion kaupungin päiväkodeissa. Tässä mallissa on pyritty konkretisoimaan kutakin vyöhykettä kuvaamalla monin tavoin lapsen leikin sekä arjen olennaisia asioita sekä perheen kanssa päivittäin tehtävän yhteistyön laatua. Näiden asioiden kautta työntekijän on helpompi asettaa itsensä ja oma huoli vyöhykkeistölle. Jokaisen vyöhykkeen kohdalle on lisätty myös tietoa siitä, millaisia palveluita perheelle on mahdollista tarjolla sekä millaisia toimenpiteitä tai yhteistyökuvioita voidaan harkita, jos perheen tilanne vaatii sen. Työntekijän on kannattaa myös keskustella moniammatillisen yhteistyöverkoston kanssa perheen tilanteesta ja pyytää konsultti apua esimerkiksi lastensuojelun taholta kuten lastensuojelun perhetyöntekijältä. (Varhaisen tuen-käsikirja 2012.)

Varhainen puuttuminen voi tapahtua erikseen sovitulla tapaamisella vanhempien kanssa tai esimerkiksi vasu-keskustelun lomassa. Vasu- keskustelu on kahdesti vuoteen pidettävä vanhemman ja varhaiskasvattajan välinen keskustelu, jossa käydään läpi lapsen kehitykseen, oppimiseen ja muihin asioihin liittyvä keskustelu. Samalla käydään läpi perheen tilanne ja mahdolliset muutokset perheessä tai perheen tilanteessa. Vasu – keskustelu luonteva hetki ottaa esille havaintoja lapsesta ja käyttää tilannetta hyväksi myös heränneiden huolten puheeksi ottamisessa vanhempien kanssa. Vasu-keskustelut muodostuvat tietynlaisen kaavan mukaan, jossa vanhempi itse kuvaa lastaan ja kuvaa mahdollisia haasteellisia kohtia lapsen kasvatuksessa. Haasteista keskustellaan yhdessä vanhemman kanssa ja varhaiskasvattaja voi tarvittaessa ohjata tilannetta ja neuvoa käytän-

nön apuvälineitä hankaliin kasvatustilanteisiin. (Hujala 2007, 114–117; Alasuutari 2010, 195–197.)

Lapsesta herännyt huoli otetaan esille erikseen sovitussa puheeksi otto tilanteessa, jonka avulla voidaan saada muutos alulle lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Työntekijän ottaessa huolensa puheeksi vanhempien kanssa, vanhemmat ovat tilanteessa, jossa heidän on myönnettävä, nähtävä ja tunnustettava, ettei kaikki ole heidän lapsellaan hyvin. Tämä hetki on vanhemmilla todella vaikea ja tilanteessa saattaa esiintyä vahvaa tunnelatausta, joten varhaiskasvattajan on todella tärkeä käyttäytyä rauhallisesti ja sensitiivisellä työotteella.

Vanhempien on pysähdyttävä miettimään omaa lastaan ja lapsen tunteita, tarpeita ja muita lapsen asioita. Tunteet saattavat olla todella pinnassa ja usein vanhempi tarvitsee aikaa ja tilaa arvioidakseen tilannetta voidakseen kuunnella muita ja itseään. Tällainen tilanne on aina hyvin arka ja kipeä, koska kyse on omasta lapsesta ja vanhempi, oli mikä tilanne tahansa, rakastaa lastaan pyyteettömästi. (Ahopalo 2011,29.)

”Kuopion kaupungin työntekijöilleen antamassa ohjeistuksessa korostetaan sitä, että työntekijän tulee ilmaista oma huolensa lapsesta tai perheestä sen sijaan, että toisi esille lapsen tai perheen ongelmia. Tästä lähtökohdasta on helpompaa työskennellä yhdessä, molempien voimavarat yhdistäen kohti lapsen hyvinvointia. Huolen puheeksi ottamisen jälkeen sovitut varhaiskasvatuksen tukitoimet kirjataan lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Kuopiossa päivähoidon työntekijöille on esitetty huolen julki tuomisen tueksi 5K-sääntö ja Puheeksi ottamisen peukalosäännöt. Puheeksi ottamisen peukalosääntöjen avulla työntekijän on mahdollista jäsentää ajatuksiaan ja valmistautua huolen puheeksi ottamiseen vanhempien kanssa. 5K- sääntö taas keskittyy kunnioituksen, kuuntelun, keskittymisen, keveyden ja kärsivällisyyden kautta luomaan mahdollisimman toimivan ja tuloksellisen keskustelun työntekijän ja vanhemman välille. (Varhaisen tuen-käsikirja 2012.)

Vanhemman kanssa keskusteltaessa, muista käyttää sanontoja kuten “Olen huolissani” ja “Olen miettinyt voisinko jotenkin auttaa?” sen sijaan, että leimaisit vanhemman. Joskus puheeksi ottaminen voi kantaa hedelmää vasta kuukausien tai vuosien päästä, mutta muutoksen siemen on kylvetty ehkä juurikin käymäsi keskustelun aikana. Vanhempi saattaa alkaa pohtia päihteiden käytön vaikutuksia lapseen, vaikka pystyisi konkreettisiin ratkaisuihin vasta myöhemmin. (Holmberg 2003, 35.)

Armollisuus työntekijää kohtaa ja itseään kohtaa et sinä et voi pelastaa kaikkia et me tehdään täällä se mikä me voidaan, että sitten työkavereissa on niitä jotka koittaa saada pelastettua kaikki keinolla millä hyvänsä, että meidän tehtävä ei ole terapoida vanhempaa vaan ohjata neuvota mistä sitä apua tukea saa ja tukea, että pysyvät avun piirissä et pitää muistaa se et koko maailmaa ei voi pelastaa. (Henkilökohtainen tiedonanto 2017.)

Turun seudulla 2001-2003 toteutetussa Kasvuturve-projektissa selvitettiin haastatteleamalla vanhemmilta, kuinka he toivoisivat päivähoidon työntekijöiden ottavan huolensa puheeksi heidän kanssaan. Useat vanhemmat olivat ilmaisseet haluavansa työntekijän olevan avoin ja suorasanaisten, mutta he pitivät tärkeänä myös vanhemmuutta arvostavaa ja kunnioittavaa puhetta. Aika ja paikka keskustelulle tulisi varata huolellisesti, mutta keskustelun avauksen voi tehdä päivähoitoon tulo tai lähtötilanteessa, jonka jälkeen sovitaan sopiva aika ja paikka. Haastatellut olivat korostaneet vanhempien asiantuntijuutta sekä vanhemmuuden kunnioittamista. Työntekijöiltä kuitenkin odotettiin nopeaa ja tiukkaakin puuttumista, jos tilanne sen vaatii. Vanhemmat kokivat, että keskustelut tulee aloittaa vanhemmista ja perheen tilanne tulisi selvittää ennen johtopäätösten tekoa, jotta välttyttäisiin väärinkäsityksiltä ja ristiriitatilanteilta. (Koivula 2004, 97.)

Päiväkodin työntekijät miettivät usein syytä, minkä perusteella voisi olla yhteydessä lastensuojeluun konsultaatio mielessä. Pohdinnan syynä voi olla pelko, että työntekijä, joka on myös ammatti-ihminen, on yhteydessä liian pienen asian takia. Konsultaatio-apua voi kuitenkin pyytää aina, kun asiat eivät suju toivotulla tavalla lapsen ja perheen kohdalla. Riittäväksi perusteeksi puuttua lapsen ja perheen asioihin lasten suojelullisesti riittää esim., että vanhemmilla on sellaisia ongelmia, jotka estävät vanhemmuuden toteutumisen riittävän hyvin. Tilanne täytyy silloin punnita ja arvioida yksilökohtaisesti. Samalla lastensuojelun sosiaalityöntekijä kartoittaa, mikä vanhemman käyttäytymisessä on sellaista, johon täytyy puuttua lastensuojelun näkökulmasta. (Lastensuojelun sosiaa-

lityöntekijä, 2009, haastattelu. Tarja Andressonin ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä “Päiväkodin yhteistyötahoja perheen tukemiseen ja auttamiseen” 2010.)

16 MUITA HYVIÄ LÄHTEITÄ AIHEEMME YMPÄRILTÄ

- Virtahepo olohuoneessa- Tommy Hellsten,1991.
- Pullonkauloja – Marja Holmila & Janna Kantola, 2004.
- Pikkuketun salaisuus (Löytyy Lasinen- lapsuus sivustolta, josta voi ladata tarinan).
- Huomaa lapsi- Päihdeongelma perheessä. Annikka Taitto. 2002
- Pullonpohjimmaisat - Lapsi, perhe ja alkoholi. Maritta Itäpuisto. 2008.
- Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläystä lapsuudesta. Maritta Itäpuisto. Väitöskirja. Kuopion yliopisto. 2005
- Lapsi ja vanhempien alkoholinkäyttö. opas varhaiskasvatuksen työntekijöille. Maritta Itäpuisto ja Annikka Taitto. Lasten seurassa - ohjelma 2010.

- Lastenseurassa.fi - sivustolta löytyy paljon materiaalia mm. videon muodossa.

Lopuksi haluamme kiittää työelämämme yhteistyökumppaneita Kaarenhovin päiväkotia sekä Kuoppamäen päiväkotia mahdollisuudesta tehdä heille tämä materiaalipankki. Kiitämme myös neuvolan yhteistyötahoja haastatteluista. Lisäksi haluamme kiittää kolmea kokemusasiantuntijaa heidän tekemistä tilannekuvauksista sekä Aada Hartikaista kuvituksesta materiaalipankkiimme.

LIITE 2

1. Millä tavalla päivähoito tukee päihdeperheitä ja millainen rooli päivähoidolla on päihdeperheiden tukemisessa ammatillisessa tukiverkostossa?
2. Millaiseksi koet puheeksi ottamisen tilanteet vanhempien kanssa ja koetko yhteistyössä haasteita? esimerkkejä käytännön työstä?

LIITE 3

1. Millä tavalla/Missä määrin teidän työssänne näkyy päihdeperheet?
2. Kuvailkaa yhteistyötä käytännön esimerkein päihdeperheiden kanssa? Esimerkiksi työmenetelmiä ja toimintatapoja?
3. Mitä toivoisitte päiväkodilta yhteistyöhön liittyen?

LÄHTEET

Eriksson; Esa, Arnkil;Tom 2005. Huoli puheeksi–Opas varhaisista dialogeista. Viitattu 1.5.2017.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence

Itäpuisto; Maritta, 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja. Jyväskylä:Kopijyvä.

Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 48. Saarijärven Offset, Saarijärvi.

Holmila; Marja, Kantola; Janna, 2004. Pullonkauloja. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.

Jokinen, Seppo. Terve kiintymys. 2007. Päiväosakeyhtiö.

Hughes, Daniel A. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. 2011. Tampere: PT Kustannus.

Holmberg:Jan 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan.Helsinki: Edita Prima Oy

Havio, Marjaliisa; Inkinen, Maria; Partanen, Airi(toim.)2009. Päihdehoitotyö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Itäpuisto, Maritta 2005. Lasinen lapsuus - Vanhempien alkoholinkäyttö lasten ongelmana. Viitattu 29.3.2017.

<https://lasinenlapsuus.fi/lapsuudesta/vanhempien-alkoholinkaytto-lasten-ongelmana>

Hourula, Johanna; Uimonen, Laura 2014. Alkoholiperheessä kasvamisen antamat lähtökohdat sosiaaliseen elämään. Viitattu 4.6.2017. Tampereen yliopisto.

Tampereen yliopisto.

<http://docplayer.fi/6669438-Alkoholiperheessa-kasvamisen-antamat-lahtokohdat-sosiaaliseen-elamaan.html>

Rautanen; Marianne, 2015. 4 eri kiintymyssuhteen mallia - ja näin turvallinen kiintymyssuhde syntyy. Viitattu 1.9.2017.

https://www.vauva.fi/artikkeli/lapsi/vauva_ja_taaero/4_eri_kiintymyssuhteen_mallia_ja_nain_turvallinen_suhde_syntyy

Kuopion kaupungin Varhaisen tuen käsikirja, 2012. Viitattu 7.4.2017.

http://lapsikuopio.kuopio.fi/c/document_library/get_file?uuid=4e5e530c-313b-4e48-9cb4-212f341857eb&groupId=166543

Holmberg, Tiina. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Lastenkeskus.

Lasinen lapsuus i.a. Viitattu 15.9.2019.

<https://lasinenlapsuus.fi/content/lapsen-kokemus-vanhempien-alkoholink%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4-ja-perhe-jal%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivallasta>

Sinkkonen, Jari 2004. Kiintymyssuhdeteoriaa – Tutkimuslöydöksistä käytännön sovellyksiin. Viitattu 4.11.2017.

<http://www.duodecimlehti.fi/duo94437>

Järvenpää; Pauliina, Granberg; Saara 2015. Itsesäätelytaitojen kehityksen tukeminen varhaislapsuudessa. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinäytetyö

Varhaiskasvatuslaki 1973. 19.1.1973/36. Finlex – Valtion säädöspankki. Ajankohtainen lainsäädäntö. Viitattu 16.11.2017.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Lastensuojelulaki 2007. 13.4.2007/417. Finlex - Valtion säädöspankki. Ajankohtainen lainsäädäntö. Viitattu 16.11.2017.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>

Teveyden- ja hyvinvoinninlaitos i.a. Viitattu 1.10.2017.

<https://www.thl.fi/fi/>

Pesäpuu ry, i.a. Viitattu 1.8.2017.

<http://www.pesapuu.fi/>

Ahopalo, Johanna 2011. Päivähoidon työntekijän lasta koskevan huolen käsittely osa-na ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden lai-tos. Pro gradu -tutkielma.

Koivula , Maija 2004. Vanhempien kokemuksia perhetyöstä päiväkodissa. Teoksessa Keskinen, Soili & Virjonen, Heli (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi, 97.

Huhtanen, Kristiina 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoidossa. Helsinki: Finn lectura.

Kuopion Kaupunki, 2017. Viitattu 2.8.2017.

<https://www.kuopio.fi/fi/etusivu>

Holmila; Marja, Kantola; Marja, 2003. Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien lähei-sille. Helsinki: Stakes

